

Saara Vöntänen

”MUN LASTEN EI TARVI PELÄTÄ JUMALAN VIHAA”

Lapsena koetun hengellisen väkivallan vaikutukset
vanhemmuuteen

Yhteiskuntatieteiden tiedekunta
Kandidaatintutkielma
Toukokuu 2020

TIIVISTELMÄ

Saara Vântänen: ”Mun lasten ei tarvi pelätä jumalan vihaa.” Lapsena koetun hengellisen väkivallan vaikutukset vanhemmuuteen.

Kandidaatintutkielma
Tampereen yliopisto
Yhteiskuntatutkimus
Toukokuu 2020

Tämän tutkimuksen tarkoituksena oli selvittää, vaikuttaako lapsuudessa koettu, jehovantodistajuuteen liittyvä hengellinen väkivalta yhteisöstä sittemmin irtautuneen yksilön aikuisiän vanhemmuuden kokemuksiin ja millaista hengellistä väkivaltaa nämä Jehovan todistajista irtautuneet ihmiset ovat lapsuudessaan kokeneet. Hengellinen väkivalta on piilossa olevaa, uskonyhteisön omiin jäseniinsä kohdistamaa henkistä, fyysistä tai taloudellista väkivaltaa. Hengellisellä väkivallalla on välittömiä ja pitkäkestoisia vaikutuksia sekä kohteeseensa että muihin ihmisiin. Jehovantodistajuus on lähes kaikilla elämän osa-alueilla ankarana velvoittava uskonto, jossa sääntöjä ja kieltoja on muun muassa yhteiskunnalliseen osallistumiseen, juhlapäivien viettoon, ihmissuhteisiin, koulutukseen, seksuaalisuuteen ja terveydenhoitoon liittyen. Myös Jehovan todistajien yhteisössä on todettu esiintyvän hengellistä väkivaltaa.

Tutkimuksen aineisto kerättiin teemahaastatteluilta loppuvuodesta 2019. Yksilöhaastatteluihin osallistui neljä noin 25–50-vuotiasta entistä Jehovan todistajaa. Tutkimusmetodinä yksilöiden kokemuksiin keskittyvän aineiston analysoinnissa käytettiin aineistolähtöistä sisällönanalyysia, jonka avulla pyrittiin tarkastelemaan inhimillisiä merkityksiä ja muodostamaan tutkittavasta ilmiöstä tiivistetty kuvaus.

Tulosten mukaan Jehovan todistajien yhteisössä on lapsiin kohdistuvaa hengellistä väkivaltaa kaikissa sen ilmenemismuodoissa. Henkinen hengellinen väkivalta on lähes päivittäistä ilmeten lapsen pelotteluna, ohittamisena, vaientamisena, eristämisenä, kontrollointina, uhkailuna ja syyllistämisenä. Fyysinen hengellinen väkivalta on esimerkiksi lapsen läimäyttelyä, nipistelyä ja piiskaamista. Taloudellista hengellistä väkivaltaa lapset kokevat esimerkiksi joutuessaan luovuttamaan viikko- ja kesätyörahasa uskonyhteisölle.

Tulokset osoittavat, että hengellistä väkivaltaa harjoittaneesta, laaja-alaisesti jäsentensä elämään vaikuttaneesta uskonyhteisöstä irtauduttuaan yksilö joutuu etsimään uudelleen paitsi oman identiteettinsä myös paikkansa yhteiskunnassa. Voimakkaan individualismin kautta irtautuja kiinnittyy ympäröivään yhteiskuntaan omaksuen sen valtakulttuurin arvoineen ja toimintatapoineen. Lapsuudenaikaisella hengellisellä väkivallalla on vaikutuksensa myös vanhemmuuteen: negatiivisten ylisukupolvisten kasvatusmenetelmien jatkuvuus halutaan kumota. Hyvässä vanhemmuudessa keskeiseksi määrittäyty vanhemman oma autonominen toimijuus ja päätöksenteko vanhemmuuteen liittyvissä asioissa, tutkitun tiedon hankkiminen ja käyttäminen, lapsen kasvun ja kehityksen tukeminen sekä vanhemman lapselleen sallima toimijuus ja sen vahvistaminen.

Avainsanat: hengellinen väkivalta, Jehovan todistajat, uskonnollisesta yhteisöstä irtautuminen, individualismi, vanhemmuus.

Tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu Turnitin OriginalityCheck –ohjelmalla.

Sisällysluettelo

1	Johdanto	1
2	Uskonnon, individualismin ja vanhemmuuden yhteys	2
2.1	Jehovan todistajat	3
2.2	Hengellinen väkivalta.....	4
2.3	Uskonnollisesta yhteisöstä irtautuminen	6
2.4	Individualismi identiteetin rakentamisessa	7
2.5	Vanhemmuus ja kasvatustyylien periytyminen.....	9
3	Kvalitatiivinen tutkimus yksilöiden kokemuksista	11
3.1	Aineistonkeruu teemahaastattelun avulla	11
3.2	Aineistolähtöinen sisällönanalyysi	13
3.3	Tutkimuksen eettisyys	14
4	Väkivallan kohteesta autonomiseksi toimijaksi	15
4.1	Lapsuudessa koettu hengellinen väkivalta	15
4.2	Irtautumisen jälkeinen individualismi ja vanhemman toimijuus	18
4.3	Lapsen toimijuuden salliminen ja vahvistaminen	21
5	Johtopäätökset.....	24
	Lähteet.....	30

Liitteet

Liite 1. Haastattelurunko

Liite 2. Otteet analyysitaulukoista

1 Johdanto

Uskonto ja uskonnollinen yhteisö voivat parhaimmillaan olla yksilölle tärkeä voimavara tuoden elämään sisältöä, yhteisöllisyyttä, toivoa, arvostuksen ja läheisyyden kokemuksia sekä tukea vaikeissa elämäntilanteissa. Uskonnolliseen yhteisöön kuulumisesta voi kuitenkin tulla ihmiselle myös ahdistava kokemus, etenkin jos yhteisön toiminta perustuu sääntöihin ja rajoituksiin, joiden noudattaminen tuntuu vaikealta tai mahdottomalta. (Lahti 1995, 12–18.) Osa uskonnollisten yhteisöjen rakenteista ja toimintatavoista voi siis yhtäaikaisesti olla paitsi voimakkaan yhteenkuulumisen lähde myös yhteisön sisällä toiseutta aiheuttava. Valtaa väärinkäyttävässä uskonnollisessa yhteisössä ei välttämättä sallita kriittistä arviointia eikä eri tavalla ajattelua, vaan yhteisö ikään kuin omistaa totuuden, johon yksilön pitää sopeutua, jolloin yksilön kasvaminen tai yhteisöstä erkaantuminen on kiellettyä (Kettunen 2011, 190–191). Ääritapauksissa uskonyhteisössä voi esiintyä hengellistä väkivaltaa, joka vaikuttaa voimakkaasti kohteensa terveyteen ja itsemääräämisoikeuteen.

Kieltoihin perustuva uskonto voi olla aikuisellekin armoton ja hämmentävä, mutta lapsessa se herättää usein voimakkaita negatiivisia tunteita kuten suru, pelko ja ahdistus (Hurtig 2013; Ruoho 2015). Suomessa täysi-ikäinen voi itse valita mihin uskoo ja keiden kanssa aikaansa viettää, mutta lapsi on huoltajiensa tekemien valintojen armoilla; vasta 15-vuotiaana lapsi voi itse liittyä tai erota uskonnollisesta yhdyskunnasta ja silloinkin vain huoltajien kirjallisella suostumuksella (Uskonnonvapauslaki 2020). Huoltajat – yleensä lapsen vanhemmat – ovat luonnollisesti monella muullakin tavalla oleellinen osa lapsen elämää. Samanaikaisesti vanhemmuus on yksi ihmisen vastuullisimmista tehtävistä: vanhempien tekemien ratkaisujen vaikutukset ovat usein pitkäkestoisia ja ulottuvat lapsen elämässä monille osa-alueille. Yksilön lapsuudenaikaiset kokemukset vaikuttavat myös siihen, millainen vanhempi hän itse aikanaan on omille lapsilleen. (Kempainen 2001; Sinkkonen 2003.)

Omakohaisten kokemusteni vuoksi olen kiinnostunut yhtäältä lapsuuden aikana koetusta hengellisestä väkivallasta sekä uskonnollisesta yhteisöstä irtautumisesta ja toisaalta vanhemmuudesta. Hengellinen väkivalta on vanha ilmiö. Se on piilossa olevaa, uskonyhteisön omiin jäseniinsä kohdistamaa väkivaltaa, jonka käsittely usein jää uskonnollisen yhteisön sisäpuolelle. Suomessa uskonnollisten yhteisöjen harjoittama hengellinen väkivalta on viime vuosina kirvoittanut puheenvuoroja paitsi tutkijoilta myös esimerkiksi evankelisluterilaiselta kirkolta (Grönholm 2011), lapsiasiavaltuutetulta (Lapsiasiavaltuutettu 2017) sekä kansalaisjärjestöiltä (Uskontojen uhrien tuki

UUT ry 2020). Vaikka lapsuudenaikaisella hengellisellä väkivallalla on monia kauaskantoisia seurauksia, sen vaikutuksia uskonyhteisöstä irtautuneen yksilön omaan vanhemmuuteen ei ole juuri tutkittu.

Kandidaatintutkielmani tutkimuskysymys on kaksiosainen:

vaikuttaako lapsuudessa koettu, jehovantodistajuuteen liittyvä hengellinen väkivalta yhteisöstä sittemmin irtautuneen yksilön aikuisiän vanhemmuuden kokemuksiin, ja millaista hengellistä väkivaltaa nämä Jehovan todistajista irtautuneet ihmiset ovat lapsuudessaan kokeneet?

Tarkoitukseni on kvalitatiivisella tutkimuksella selvittää, miten hengellistä väkivaltaa lapsena kokeneet suhtautuvat aikuisena omaan vanhemmuuteensa ja millaista lapsiin kohdistuvaa hengellistä väkivaltaa he ovat Jehovan todistajien yhteisössä kokeneet. Olen kiinnostunut siitä, millaisia he kokemustensa jälkeen ovat kasvattajina, millaisia vanhemmuuteen liittyviä valintoja he ovat tehneet, miten he kokevat vanhemmuuden ilot ja haasteet ja millaisia käsitteitä he käyttävät kokemuksistaan. Kandidaatintutkielmassani kuljetan rinnakkain haastateltavien lapsuuden aikaisen uskonnollisen yhteisön sanelemaa kunnollisuuden määritelmää sekä heidän aikuisena kokemaansa vanhemmuutta ja kysyn, miten he määrittävät hyvän vanhemmuuden, kun uskonnollisen yhteisön määritelmiä hyvästä elämästä ei enää tarvitse noudattaa.

Teen tutkielmassani seuraavaksi katsauksen aiheita käsittelevään teorian tietoon ja aiempaan tutkimukseen (luku 2). Tämän jälkeen esittelen aineistoni ja tutkimusmetodini (luku 3), jonka jälkeen käyn läpi tutkimukseni tulokset (luku 4). Viimeisessä osiossa pohdin ja tulkitseen tuloksiani sekä esitän johtopäätökseni (luku 5).

2 Uskonnon, individualismin ja vanhemmuuden yhteys

Tässä luvussa selvennän tutkielmani avainkäsitteitä, joita ovat Jehovan todistajat, hengellinen väkivalta, uskonnollisesta yhteisöstä irtautuminen, individualismi ja vanhemmuus. Teen katsauksen näihin käsitteisiin liittyvään teorian tietoon, minkä lisäksi käyn läpi hengellisestä väkivallasta, uskonyhteisöstä irtautumisesta ja vanhemmuudesta aiemmin tehtyjä tutkimuksia.

2.1 Jehovan todistajat

Suomessa valtaosa väestöstä kuuluu johonkin rekisteröityyn uskonnolliseen yhdyskuntaan, joita on maassamme tällä hetkellä yli 130 (Patentti- ja rekisterihallitus 2020). Näistä Jehovan todistajat on Suomen evankelisluterilaisen kirkon ja ortodoksisen kirkon jälkeen jäsenmäärältään kolmanneksi suurin noin 18 000 jäsenellään (Tilastokeskus 2020). Jehovan todistajat -liike perustettiin Yhdysvalloissa 1870-luvulla. Liike rantautui Suomeen vuonna 1910 ja rekisteröitiin uskonnolliseksi yhdyskunnaksi vuonna 1945 (Jehovan todistajat 2020a). Jehovan todistajien maailmanlaajuista toimintaa ohjaa niin sanottu hallintoelin, joka työskentelee Jehovan todistajien päätoimistossa Yhdysvalloissa. Tämän kahdeksasta miehestä koostuvan hallintoelimen lisäksi päätoimistossa on erilaisia komiteoita, joissa työskentelee yhteensä noin 30 miespuolista Jehovan todistajaa. (Jehovan todistajat 2020c.) Kussakin maassa Jehovan todistajat on organisoitu seurakunniksi. Jokaisen seurakunnan toiminnasta vastaa seurakunnan miespuolisista jäsenistä koottu vanhimmisto, joka ei muodosta papistoa eikä saa työstään palkkaa. (Jehovan todistajat 2020d.) Siinä missä miehet pitävät hallussaan kaikkia päätöksentekoon liittyviä tehtäviä, Jehovan todistaja -naiset noudattavat Raamatun ajan naisten esimerkkiä, mikä tarkoittaa, ettei heillä ole mahdollisuutta päästä johtoasemaan seurakunnassa. Naispuolisten Jehovan todistajien tehtäväksi jääkin osallistua evankelioimistyöhön, opettaa lapsilleen Raamatun periaatteita ja pyrkiä tekemään toisiin ihmisten myönteinen vaikutus. (Jehovan todistajat 2020f.)

Jehovan todistajien uskonoppeihin kuuluu käsitys Jehova-nimisestä jumalasta ja Raamatusta tämän jumalan sanomana ihmisille. Jehovan todistajat uskovat, että Harmageddonin sodassa jumalan valtakunta tulee korvaamaan ihmisten hallitukset. Tässä yhteydessä tottelevaiset ihmiset tulevat saamaan täydellisen terveyden ja ikuisen elämän paratiisissa maan päällä, mutta ne, jotka eivät halua mukautua jumalan ohjaukseen, tuhotaan lopullisesti. Jehovan todistajien keskeisiin uskonkäsityksiin kuuluu myös hyvän tekeminen ja pyrkimys epäitsekään rakkauden osoittamiseen kaikissa teoissa. (Jehovan todistajat 2020e.) Samanaikaisesti jehovantodistajuus on lähes kaikilla elämän osa-alueilla ankaran velvoittava uskonto. Sääntöjä ja kieltoja on muun muassa yhteiskunnalliseen osallistumiseen, juhlapäivien viettoon, ihmissuhteisiin, koulutukseen, seksuaalisuuteen ja terveydenhoitoon liittyen. Jehovantodistajuudesta eroamisesta tai erottamisesta seuraa totaalinen karttaminen: entiset uskontoverit - edes perheenjäsenet - eivät saa pitää yhteyttä yhteisöstä irtautuneeseen. Jehovan todistajat itse kutsuvat tätä ”rakkaudelliseksi järjestelyksi”. (Jehovan todistajat 2020b.)

Jehovan todistajista eronneiden kokemuksia tutkineen Seija Ronimuksen (2011) mukaan jehovantodistajuudessa korostuu selkeästi määritelty oppijärjestelmä, jota vahvistetaan yhteisissä kokoontumisissa. Myös lapset osallistuvat uskonnollisiin kokouksiin jo varhain, ja lapsille ja nuorille on suunnattu kirjallisuutta, jonka avulla yhteisön opit tulevat tutuiksi. (Em. 151.) Jehovan todistajien arkea rytmittävät lukuisat säännöt ja niiden noudattaminen. Jukka Timonen (2013) on tutkinut uskonnollisista yhteisöistä irtautuneiden ihmisten identiteetin rakentumista. Hänen mukaansa Jehovan todistaja -yhteisön jäsenyydessä on kyse uskon sijaan pelosta: yhteisöön kuuluessaan yksilö pelkää sanktioita ja sitä, onko varmasti tehnyt tarpeeksi ansaitakseen pelastuksen ja pyrkii siksi noudattamaan kaikkia ylhäältäpäin saneltuja sääntöjä. Samanaikaisesti kaiken menettämisen pelko estää ihmisiä eroamasta yhteisöstä. Yhteisön valta ulottuu jäsentensä kaikille elämänalueille: monet Jehovan todistajat ovat esimerkiksi lykänneet perheen perustamista Harmageddonin pian koittavaan tulemiseen uskoessaan. (Em. 236–237.)

2.2 Hengellinen väkivalta

Hengellinen väkivalta on Suomen evankelisluterilaisen kirkon (2020) mukaan uskonnollisen ulottuvuuden sävyttämää henkistä väkivaltaa, kuten pelottelua, syyllistämistä, eristämistä ja kontrollointia. Hengellinen väkivalta on tarkoituksellista toimintaa, jonka tavoitteena on yksilön elämäntavan, elämäntavan tai mielipiteen nujertaminen (em.). Hengellistä väkivaltaa tutkinut Aila Ruoho (2013, 18) katsoo, että henkisen ilmenemismuodon lisäksi hengellinen väkivalta voi olla myös fyysistä tai taloudellista, jos mukana on jonkinasteinen hengellinen ulottuvuus. Hengellistä väkivaltaa erityisesti vanhoillislestadiolaisten ja Jehovan todistajien keskuudessa tutkinut politiikan tutkija Aini Linjakumpu (2015, 10–11) täsmentää, että hengellisen väkivallan tekijänä voi olla uskonyhteisö kokonaisuudessaan tai yhteisöön kuuluvat ihmiset, se kohdistuu uskonnollisen yhteisön omia jäseniä vastaan ja se perustellaan uskomisen tai uskonnolliseen yhteisöön kuulumisen kautta. Mainitut määritelmät yhdistäen tässä tutkielmassa hengellinen väkivalta tarkoittaa henkistä, fyysistä tai taloudellista väkivaltaa, joka on suunnattu uskonyhteisön omia jäseniä vastaan, joka perustellaan uskomisen tai uskonnolliseen yhteisöön kuulumisen kautta ja jonka tekijänä on uskonyhteisö kokonaisuudessaan tai yhteisöön kuuluvat ihmiset.

Johanna Hurtig (2013) on tutkinut lapsiin kohdistuvaa hengellistä väkivaltaa vanhoillislestadiolaisessa herätysliikkeessä. Hurtigin (2013) mukaan fyysinen hengellinen väkivalta on lapsen kohdistuessaan toistuvia tekoja, jotka muistuttavat enemmän suoranaista pahoinpitelyä kuin vaikkapa

yksittäistä tukistamista. Jos seksuaalinen hyväksikäyttö jätetään tarkastelun ulkopuolelle, korostuu äitien osuus fyysisen väkivallan tekijänä. Seksuaalisen hengellisen väkivallan tekijä sen sijaan on tavallisemmin miespuolinen. (Em. 158–177.) Timonen (2013) toteaa, että Jehovan todistajien keskuudessa lapsen ruumiillinen kuritus nähdään hyväksytympänä ja kynnys siihen matalampana kuin ympäröivässä yhteiskunnassa. Uskonnollisissa kokouksissa pitkästyvät lapset saattavat itkemisensä tai levottomana pidetyn käytöksensä takia joutua toiseen huoneeseen piiskattaviksi (em. 238–239).

Henkisessä ilmenemismuodossaan lapsiin kohdistuva hengellinen väkivalta vanhoillislestadiolaisten keskuudessa on uhkailua, vaihtamista, nöyryyttämistä, ulossulkemista, ohittamista tai pelottelua. Se voi esiintyä joko omana erillisenä tekonaan tai seksuaaliseen tai fyysiseen väkivaltaan yhdistyvänä. Henkinen väkivalta ei aina näy ulkopuolisille, joten uhrin on vaikea tehdä kokemus ulkopuolisille näkyväksi ja siten saada myötätuntoa ja oikeutta. (Hurtig 2013, 150–151.)

Hengellistä väkivaltaa ei yhteisön sisällä välttämättä nähdä väkivaltana, vaan normaaleina, oikeutettuina ja yhteisön jäseniin myönteisesti vaikuttavina toimintatapoina (Linjakumpu 2015, 42–43). Milleniaristisissa, maailmanloppua ennustavissa liikkeissä, kuten Jehovan todistajissa, esiintyy kielteistä suhtautumista jäsenten koulutuksen, lasten tai omaisuuden hankintaan: niiden perustellaan olevan tarpeettomia tilanteessa, jossa maailmanlopun odotetaan tulevan pian. Tällaisten uskonyhteisöjen jäsenten elämä kaventuu maailmanlopun odottamiseksi ja elämään tavallisesti kuuluvien asioiden välttämiseksi. Hengellisen väkivallan kokemuksellinen luonne tuleeekin tässä hyvin näkyviin: uskonyhteisöön kuuluessaan ja yhteisön normeihin uskoessaan ihminen ei välttämättä koe kohteluaan ja hänelle asetettuja rajoituksia väkivallaksi. Yksilön kriittisen ajattelun vahvistuttua ja etenkin hänen irtauduttuaan uskonyhteisöstä voi esimerkiksi koulutuksen hankkimattomuus näyttäytyä väkivallan kokemuksena. (Linjakumpu 2016, 188.) Ronimuksen (2011) aineistossa esimerkiksi pukeutumista, syömistä, seksuaalista käyttäytymistä ja opiskelua rajoittavia sääntöjä on yhteisöön kuulumisen aikaan pidetty usein itsestään selvyyksinä eikä niitä ole kyseenalaistettu. Uskonyhteisöstä eroamisen jälkeen säännöt on kuitenkin nähty yksilön vapautta rajoittavina ja omaa sopeutumista niihin ja niiden noudattamista on hämmästely. (Em. 151.)

Hengellisen väkivallan vaikutukset eivät rajoitu vain väkivaltatilanteeseen. Oli kohteena sitten lapsi tai aikuinen, vaikutukset voivat olla pitkäkestoisia ja ulottua koskemaan myös muita ihmisiä. Hengellinen väkivalta loukkaa kohteensa oikeuksia ja pienentää hänen toimijuuttaan. (Linjakumpu 2016, 180.) Syyllisyyden, häpeän, toiseuden ja ulkopuolisuuden kokemus voi jatkua pitkälle aikuisikään, muihin ihmisiin voi olla vaikea luottaa ja turvattomuuden tunne voi olla lähes päivittäinen

seuralainen, vaikka väkivaltaa ei elämässä enää olisikaan. Myös psyykkinen oireilu, ihmissuhteisiin ja seksuaalisuuteen liittyvät vaikeudet ja identiteetin ongelmat aikuisiällä ovat varsin tavallisia. (Hurtig 2013, 190–199.)

2.3 Uskonnollisesta yhteisöstä irtautuminen

Uskonnollisesta yhteisöstä irtautumisen määrittelen tässä tutkielmassa Timosen (2013, 40) määritelmää käyttäen prosessiksi, jossa yksilö kokee poistuvansa uskonnollisesta yhteisöstä ja joka sisältää sekä sosiaaliset ja maailmankatsomukselliset muutokset että niiden arvioinnit. Jehovan todistajat on yhteisö, johon yleensä liitytään lapsuudessa tapahtuneen sosiaalistumisen myötä ja josta irtaudutaan joko eroamalla itse tai tulemalla erotetuksi. Uskonnollisen yhteisön jäsenyys vaikuttaa usein moneen elämänalueeseen, minkä vuoksi irtautuminen ei aiheudu hetkellisestä mielenjohteesta eikä tapahdu äkillisesti (Linjakumpu 2015, 210–211).

Jehovan todistajiin kuulumisen ei mahdollista valtakulttuuriin kiinnittymistä ja monelle yhteisöstä irtautuneelle yhteisön oppien noudattaminen uskomatta niihin itse on tuntunut epärehelliseltä kaksoiselämän viettämiseltä (Ronimus 2011; Timonen 2013). Jehovan todistajista eroamisen pohdinta käynnistyy yleensä yksilön alkaessa kyseenalaistaa joko yhteisössä ilmenevää yksittäistä asiaa tai tilannetta tai yhteisön totuudeksi kutsumaa valmista ajattelumallia. Kriittistä ajattelua ovat herättäneet uskonyhteisön epäoikeudenmukaiseksi koetut tiukat säännöt, yksilön oman persoonan ja vapauden rajoittaminen sekä naisten asema miestä alempana ja miehisen vallankäytön kohteena. (Timonen 2013, 239–262; Ronimus 2011, 233–234.) Monen irtautuminen saa alkunsa uudelle paikkakunnalle muuttamisen myötä, esimerkiksi kun nuori yhteisön oppien vastaisesti haluaa aloittaa korkeakouluopinnot. Myös internetissä saatavilla oleva tieto ja muut yhteisön ulkopuoliset vaikutteet helpottavat irtautumispäätöksen tekemistä. (Timonen 2013, 243–245.)

Irtautumisprosessin edetessä eroa harkitseva ihminen alkaa kyseenalaistaa koko elämäntilanteensa. Yhteisöön kuuluvat tietävät eroamisen johtavan etenkin sosiaalisten suhteiden katkeamiseen, pahimmillaan kaikkien siihen asti elämään kuuluneiden ihmisten menettämiseen. Perheenjäsenten ja ystävien menettämisen pelko onkin merkittävin eroamista lykkäävä tekijä. Eroprosessia voivat hidastaa myös erilaiset käytännön haasteet, kuten nuoren ihmisen taloudellinen riippuvuus vanhemmistaan ja koulutuksen tai työpaikan puuttuminen. (Ronimus 2011, 153–159.)

Uskonnollisesta yhteisöstä irtautuminen on oman toimijuuden määrätietoista haltuunottoa ja vaatii irtautujalta rohkeutta. Yhteisössä totuus on tullut ylhäältä annettuna, joten irtautuminen tuo mukanaan vapauden ja helpotuksen tunteen sekä ymmärryksen itseä ja omia ratkaisuja kohtaan. Irtautumisensa jälkeen moni kokee voimaantuneensa ja voivansa vaikuttaa asioihin. Irtautuneet kuvaavat itseään esimerkiksi sanoilla ”selviytyjä”, ”vahva” ja ”vapaa”. (Ronimus 2011, 211; Timonen 2013, 125–177.) Vertaistuen piiriin hakeutuminen ja omien kokemusten kertominen muille ovat apuna irtautumista tunnetasolla työstettäessä. Irtautuneet uskovat omien kokemustensa jakamisen olevan myös hyödyksi muille. (Ronimus 2011, 201–202.) Uskonnollisen yhteisön vaikutuspiiristä eroon pääseminen on pitkälinen prosessi, ja irtautujan ajatusmaailman muuttuminen ja uuden identiteetin rakentaminen vie oman aikansa.

2.4 Individualismi identiteetin rakentamisessa

Individualismi eli yksilökeskeisyys on monimerkityksinen käsite. Tässä tutkielmassa se tarkoittaa länsimaissa yleistä kulttuurista ajatusmallia, jossa ihailtavin ihmistyyppi on vahvaluonteinen henkilö, jolla on selkeät tavoitteet elämässä ja joka omat mielipiteensä etusijalle asettaen pyrkii saavuttamaan tavoitteensa. Individualismissa inhimillisen toiminnan perusyksikkö on siis ihmisyksilö. Siten individualisaatio eli yksilöllistyminen määrittänyt tilanteeksi, jossa yksilön tärkein elämänsä haaste on hänen suhteensa omaan itseensä ja suhteet muihin ihmisiin jäävät sille alisteisiksi. (Saastamoinen 2011, 61.) Yksilöllistymisessä yksilö luo oman identiteettinsä kommunikaation, kuluttamisen ja elämänsä valintojen kautta, ja johonkin kuulumisen ei ole enää itsestäänselvyys (Kangaspunta & Aro & Saastamoinen 2011, 256).

Individualismi nähdään usein kollektivismiin eli yhteisöllisyyden vastakohtana ja rapauttajana. Saksalainen sosiologi Ulrich Beck (1986) painottaa, että individualismi liittyy nimenomaan teolliseen modernisaatioon ja kumpuaa kohonneista koulutusvaatimuksista, kiristyneestä kilpailusta ja ihmisten lisääntyneestä liikkuvuudesta. Lisäksi hyvinvointiyhteiskunnan yksilöivät tukimuodot ovat olleet osaltaan vaikuttamassa siihen, että kollektivismi luokka- ja sukusidonnaisuuksineen on korvautunut individualismilla. Tällöin yksilöiden velvoitteena on laatia elämänsä itsenäisesti. (Beck 1986; sit. Jokinen 2014, 171.) Brittisosiologi Anthony Giddens (1991) täsmentää, että perheeseen, sukuun, muihin yhteisöihin ja perinteisiin liittyvien sidosten menettäessä merkitystään, on yksilön narratiivin ja identiteetin rakentamisen tavoitteena myös ontologisen turvallisuuden tunteen lisääminen. Individualismin seurauksena ihmisten sosiaalisten suhteiden luonne muuttuu entisestään: sosiaaliset

suhteet eivät enää perustu ulkoisiin sosiaalisiin ja taloudellisiin tekijöihin, vaan suhteita luodaan ja pidetään yllä, jos niiden koetaan olevan jollain tavalla hyödyllisiä. Epätyydyttävistä suhteista on siten mahdollista luopua nopeastikin. (Giddens 1991; sit. Jokinen 2014, 173.)

Yhtäältä siis individualismin taustalla voi katsoa olevan perinteisten, osin lailla säädeltyjen sosiaalisten suhteiden ja velvoitteiden, kuten avioliiton tai ammattiyhteisön merkityksen pienenemisen. Toisaalta individualismin seurauksena näyttää olevan sosiaalisten suhteiden muuttuminen entistä avoimemmin yksilön omaa etua palveleviksi rakenteiksi. Nämä molemmat näkyvät selkeästi myös tarkasteltaessa jehovantodistajuutta ja siitä irtautuneiden ihmisten kokemuksia. Jehovan todistajien yhteisössä kollektiivisuus vaikuttaa olevan yksilöllisyyttä tärkeämpää. Ryhmän sisäistä kiinteyttä vahvistetaan paitsi lukuisilla esimerkiksi ajankäyttöön ja terveydenhoitoon liittyvillä säännöillä, myös ryhmän sisäisiä avioliittoja suosimalla ja ryhmän jäsenten keskinäisellä kontrollilla. Ryhmän sisä- ja ulkopuoli halutaan pitää erillään esimerkiksi estämällä jäsenten altistuminen ulkopuolisille vaikutteille, kuten opiskelulle. (Ronimus 2011, 151–152.) Oleellista on myös voimakas kahtiajako sisä- ja ulkopuolisten ihmisten, hyvän ja pahan välillä: Jehovan todistajat omaavat ”totuuden”, jolloin muu maailmaa määrittävä valheessa eläväksi; Jehovan todistajiin kuuluvista käytetään nimityksiä ”veli”, ”sisar” ja ”meikäläinen”, ja ulkopuolisista ”maailmallinen”. Yhteisöstä eronneita kutsutaan ”luopioiksi”. (Ronimus 2011, 151–152; Timonen 2013, 269–271.)

Intialaissyntyinen taloustieteilijä ja filosofi Amartya Sen (2009) varoittaa ulossulkevan kollektivismiin ja ryhmän sisäisen solidaarisuuden vaaroista. Hänen mukaansa vain tiettyihin identiteetteihin keskittyminen ja toisia ihmisiä ulossulkeva ryhmään kuulumisen tuo mukanaan paitsi ryhmän sisäisten siteiden lujittumista myös käsityksen välimatkasta ja eroavuudesta suhteessa ryhmän ulkopuolisiin. (Em. 24–25.) Kapea, esimerkiksi vain uskonnon pohjalta määritetty näkemys ihmisten identiteetistä johtaa pahimmillaan terrorismiin, nälänhätään ja taloudelliseen eriarvoisuuteen. Tämän välttämiseksi olisi tunnistettava muut identiteetit, joita ihmisellä samanaikaisesti on, ja annettava yksilölle itselleen valta päättää, miten tärkeänä hän pitää yhtä identiteettiä muihin sidosryhmiinsä verrattuna. (Em. 26–28.) Identiteetit muodostuvat ja muuttuvat ihmisen taustan, ihmissuhteiden ja sosiaalisen aktiivisuuden myötä. Sen korostaa, että ihminen voidaan luokitella monella muullakin tavoin kuin uskonnon perusteella, esimerkiksi kansallisuuden, koulutuksen, ammattiryhmän, sosiaalisen statuksen, poliittisen suuntautumisen, ruokavalion, harrastusten ja seksuaalisen suuntautumisen kautta (em. 33). Erityisen vaarallisena hän pitää lasten kohdalla tapahtuvaa vain uskonnon pohjalta tapahtuvaa ryhmittelyä, sillä lapsilla ei ole

mahdollisuuksia omaan pohdintaan ja itsenäisiin valintoihin, vaan he ovat aikuisten tekemien päätösten varassa (em. 147).

Uskonnollisen kytköksen tulkitsemisella yksilön kaikenkattavaksi ja ainoaksi identiteetiksi voi siis pahimmillaan olla tuhoisia globaaleja seurauksia. Sen lisäksi ihmisen näkeminen vain uskonnolliseen yhteisöön kuulumisen kautta ei välttämättä ole hyväksi yksilöllekään. Jehovan todistajien lukuisat säännöt saavat aikaan sen, että yhteisöön kuuluvan on mahdoton olla sekä Jehovan todistaja että vaikkapa homoseksuaali, poliittisesti aktiivinen, huippu-urheilija tai polyamorisisessa suhteessa elävä. Yhteisön ulkopuolisista erottautuminen yhdenmukaisen käytöksen ja erilaisten sääntöjen avulla voi olla omiaan nostamaan yhteisöön kuuluvien ihmisten itsetuntoa, mutta seurauksena voi olla myös riittämättömyyden tunne, väsymys ja uupumus, mikäli ihminen kokee mahdottomaksi täyttää hänelle asetetut vaatimukset (Ronimus 2011, 230).

Jehovan todistajista irtautuneiden kokemukset tuovat esiin kollektivismiin korvanneen individualismiin moninaiset vaikutukset yksilön identiteettiin ja sosiaalisiin suhteisiin. Erilaisuutta ja sääntöjä vahvasti korostavasta eksklusiivisesta uskonyhteisöstä, kuten Jehovan todistajista, irtautuessaan ihminen joutuu paitsi työstämään suhdettaan ympäröivään yhteiskuntaan ihmisineen myös rakentamaan oman identiteettinsä uudelleen (Ronimus 2011, 203).

2.5 Vanhemmuus ja kasvatustyylien periytyminen

Eräs merkityksellisimmistä identiteeteistä ihmisen elämässä on vanhemman identiteetti. Lapsen ja vanhemman välinen suhde on ihmisen ensimmäinen vuorovaikutussuhde. Lastenpsykiatrian erikoislääkäri Jari Sinkkosen (2003) mukaan vanhemman ja lapsen välisessä suhteessa merkityksellisiä ovat representaatiot, joita vanhemmalla on lapsestaan. Nämä representaatiot ovat vanhemman omasta taustasta ja kehityksestä peräisin olevia lapsen kohdistuvia toiveita, odotuksia ja mielikuvia, jotka lapsi ottaa vastaan joko pyrkien sopeutumaan niiden mukaiseksi tai vastustamaan niitä. Hyvään vanhemmuuteen kuuluukin liian tiukoista representaatioista luopuminen ja lapsen autonomian kehittämisen mahdollistaminen (em. 292).

Vanhemmuuteen oleellisena kuuluvan kasvatustyylin ja -tapojen siirtyminen seuraavalle sukupolvelle ei ole yksiselitteistä. Sukupolvien välinen jatkuvuus voi ilmentyä joko toiston tai kumoamisen kautta eli vanhemmat toimivat joko samalla tavalla kuin omat vanhempansa tai valitsevat toisenlaiset toimintamallit. Jaana Kemppainen (2001) toteaa, että jos oma lapsuus on koettu

onnellisena ja omien vanhempien kasvatustavat oikeina ja perusteltuina, ei ihmisellä yleensä ole tarvetta kumota sukupolvien välistä jatkuvuutta. Myös sukupolvien jäsenten välinen runsas vuorovaikutus ja sosiaalinen osallistuminen on todettu merkittäväksi tekijäksi jatkuvuuden toistamisessa. (Em. 147–148.)

Myös negatiiviset toimintatavat voivat kuitenkin siirtyä ylisukupolvisesti. Kemppaisen (2001) mukaan jotkin tavat, esimerkiksi ruumiillinen kuritus, siirtyvät sukupolvelta toiselle usein ”Joka vitsaa säästää, se lastaan vihaa” -tyyppisten uskomusten varassa. Uskomusten kautta vanhemmat perustelevat ja pohtivat käyttämiään tai käyttämättä jättämiään toimintatapoja ja niiden tehoa. (Em. 91.) Kasvatustavojen siirtyminen sukupolvelta toiselle ei kuitenkaan tarkoita menetelmien siirtymistä muuttumattomina. Pikemminkin eri sukupolvet omaksuvat osan menetelmistä soveltaen ja muokaten niitä itselleen ja vallitsevaan kulttuuriin sopiviksi. Yhteiskunnan ja kulttuurisidonnaisten ajallisaikojen arvojen muuttuessa on myös kotikasvatuksen muututtava. Esimerkiksi lasten oikeuksien kehittyminen, isän roolin korostaminen sekä naisten kodin ulkopuolisen työssäkäynnin ja julkisin varoin tuotettujen palveluiden lisääntyminen on lyönyt leimansa paitsi perheiden arkeen myös eri sukupolvien kasvatustyyliin, kun esimerkiksi päivähoiton myötä lastenkasvatuksesta on tullut aiempaa julkisempaa. Samoin lisääntynyt koulutus ja erilaiset joukkoviestimet tuottavat jatkuvasti helposti saatavilla olevaa tietoa ja muokkaavat yhteiskunnassa vallalla olevia normeja ja diskursseja. Myös lainsäädäntö muuttuu, minkä myötä esimerkiksi lasten ruumiillinen rankaiseminen ei ole enää hyväksyttävää. (Em. 125–127.)

Sukupolvien välisen kotikasvatustavojen jatkuvuuden kumoaminen vaatii tietoista päätöstä. Päätöksen syntymiseen vaikuttavat omat negatiivisväyhteiset lapsuudenkokemukset sekä kasvatustavoihin liittyvä tyytymättömyys ja katkeruus. (Kemppainen 2001, 143.) Myös koetut epäkohdat omien vanhempien käyttämissä kasvatustavoissa, niiden ristiriita omien kasvatustavojensa kanssa ja sitä kautta syytökset omia vanhempia kohtaan ovat asioita, jotka saattavat saada vanhemman haluamaan edellisen sukupolven uskomuksista tai tavoista irti sanoutumista ja ikään kuin koetun vääryyden korjaamista. Joskus omien vanhempien menettelylle löydetään perusteluja esimerkiksi köyhyydestä tai ajan hengestä, mutta oma, parempi vanhemmuuden malli halutaan silti luoda. Jos suhde omaan vanhempaan on jäänyt etäiseksi tai on ristiriitojen sävyttämä, on jatkuvuuden kumoaminen todennäköistä. Myös uudenlaiset, omaan arvomaailmaan sopivaksi koetut mallit lähipiirissä edistävät oman lapsuudenperheen kasvatustavojen irtaantumista. Jokaisen sukupolven kohdalla voidaan havaita tämänkaltaisia irtiottoja edellisen sukupolven kasvatustavojen suhteen. Lapsuudenkokemuksista muistetaan etenkin saadut rangaistukset, koska niihin liittyy voimakkaita tunteita ja

rankaisutilanne on saattanut olla epätavallinen. Seuraavan sukupolven vanhemmat ottavatkin usein fyysisen rankaisemisen tilalle vuorovaikutteisempia keinoja kuten lapsen kanssa puhuminen sekä asioiden perustelu ja selittäminen lapselle. (Em. 147–148.)

3 Kvalitatiivinen tutkimus yksilöiden kokemuksista

Tässä luvussa kerron tutkielmani tutkimusasetelmasta, teemahaastatteluilta keräämästäni aineistosta sekä tutkimusmetodina käyttämästäni aineistolähtöisestä sisällönanalyysistä. Käsittelen myös tutkimukseeni liittyviä eettisiä kysymyksiä.

3.1 Aineistonkeruu teemahaastattelun avulla

Kvalitatiivisessa tutkimuksessani olen kiinnostunut siitä, vaikuttaako lapsuudenaikainen, jehovantodistajuuteen liittyvä hengellinen väkivalta yhteisöstä irtautuneen yksilön aikuisiän vanhemmuuden kokemuksiin ja millaista väkivaltaa Jehovan todistajista irtautuneet ovat lapsuudessaan kokeneet. Päädyin tutkimaan aihetta haastattelututkimuksella. Vaikka haastattelututkimus on melko hidas ja työläs toteuttaa, on sillä paljon etuja verrattuna esimerkiksi kyselylomakkeella toteutettavaan tutkimukseen: käsiteltävien aiheiden järjestys on joustava, tarkentavia kysymyksiä on mahdollista esittää ja sanavalintoja on mahdollista muokata haastateltavalle sopivaksi. Haastattelu mahdollistaa informanttien subjektiivisuuden ja tarjoaa heille tilaisuuden tuoda itseään koskevia asioita mahdollisimman laajasti esiin. Haastattelun voidaan myös katsoa sopivan kyselylomaketta paremmin arkaluontoisen, tunteita herättävän aiheen tutkimiseen. (Hirsjärvi & Hurme 2010, 35–36.)

Edellä kuvatun joustavuuden maksimoimiseksi päädyin valitsemaan eri haastattelulajeista aineistonkeruutavakseni nimenomaan puolistrukturoidun teemahaastattelun. Puolistrukturoitu haastattelu antaa mahdollisuuden joustaa kysymysten muodossa, käsiteltävien aiheiden järjestyksessä ja tahdissa, jolla haastattelussa siirrytään teemasta toiseen (Hirsjärvi & Hurme 2010, 48). Joustoa tarvitaan esimerkiksi jonkin teeman herättäessä haastateltavassa voimakkaita tunteita. Teemahaastattelu mahdollistaa myös haastateltavan kielellisen tason huomioimisen esimerkiksi synonyymien käytön sekä kysymyksiin johdattelujen ja tarvittavien siirtymäalueiden muuntelun avulla. Myös lisäkysymysten tekeminen mahdollistuu. (Em. 53; 103–104.) Koska olen kiinnostunut

yksityisten ihmisten kokemuksista kollektiivisesti tuotettujen ja jaettujen merkitysten sijaan, valitsin haastattelujen toteutustavaksi yksilöhaastattelut (ks. em. 61).

Haastateltavien kriteerinä oli, että henkilö on viettänyt lapsuutensa Jehovan todistaja -perheessä ja kokenut hengellistä väkivaltaa, että hän on sittemmin irtautunut Jehovan todistajista ja että hän on nyt aikuisena kasvatusvastuullinen vanhempi vähintään yhdelle joko omalle tai kumppaninsa lapselle. Haastattelukutsun laitoin Facebookin suljettuun Entiset Jehovan todistajat -ryhmään sekä internetissä toimivalle Veljesseura.org-keskustelusivustolle. Lisäksi olin yhteydessä Uskontojen uhrien tuki UUT ry:n toiminnanjohtajaan, joka laittoi haastattelukutsuni yhdistyksen Facebook-sivuille. Haastattelukutsuni tavoitti siis pääosin ihmiset, jotka seuraavat edellä mainittuja sivustoja, vaikkakin on mahdollista, että lumipalloefektin myötä sana kulkeutui myös muille ihmisille.

Ennen haastatteluja tein haastattelurungoksi teemaluettelon, johon laadin myös valmiita kysymyksiä (ks. Liite 1 Haastattelurunko). Harvaa kysymystä kuitenkaan esitin juuri sellaisena; teema- ja kysymyslista toimi lähinnä muistilistanani haastatteluja tehdessäni. Teemoja muodostaessani käytin hyväkseni aiempaa tutkimustietoa hengellisestä väkivallasta ja uskonnollisesta yhteisöstä irtautumisesta. Pehdyin myös sekä vanhemmuuteen että jehovantodistajuuteen erillisinä aiheina. Laatimani teemat ja alustavat kysymykset perustuivat siis teoreettiseen tietoon, jättäen tilaa myös aiemmasta tiedosta mahdollisesti poikkeaville tulkinnoille. Jokaisen haastateltavan kanssa kävin läpi kaikki teema-alueet, mutta niiden järjestys ja laajuus vaihtelivat haastattelusta toiseen.

Vapaa keskustelu uskoakseni auttoi luottamuksellisen ja avoimen ilmapiirin luomisessa, joka on tarpeen aiheen ollessa haastateltavalle arkaluontoinen ja herättäessä kenties suuriakin tunteita. Lisäksi se, että eksaktien kysymysten sijaan annoin haastateltavien vapaasti kertoa tarinaansa, antoi heille mahdollisuuden kertoa tarinansa omin sanoin sen sijaan, että he olisivat vain reagoineet minun esille nostamiini käsitteisiin ja teemoihin. Olen tietoinen omien kokemusteni värittävästä ennakkosenteestani, joten pyrin haastatteluissa objektiivisuuteen myös sanavalintojeni kautta. Toisaalta omat kokemukseni olivat hyödyksi: tavoitin haastateltavien kuvaamien asioiden ja ilmiöiden väliset yhteydet ja koin heidän kertomuksensa seuraamisen helpoksi. Haastattelutilanteissa pyrin ottamaan neutraalin, mutta empaattisen kuuntelijan roolin.

Tein kaikkiaan neljä haastattelua, joista kukin kesti noin 1,5-2 tuntia. Tallensin haastattelut nauhoittamalla ja purin ne kirjalliseen muotoon litteroimalla, jonka jälkeen hävitin äänitallenteet. Haastattelujen yksityiskohtainen litterointi ei ollut tarpeen, sillä kiinnostukseni kohdistuu haastatteluissa esiin nouseviin asiasisältöihin (ks. Ruusuvuori 2010, 425). En siis esimerkiksi ole

merkinnyt taukoja puheessa, haastateltavan ilmeitä, eleitä tai äänensävyä. Koska haastattelussa kysymyksen muotoilutapa voi vaikuttaa saatuun vastaukseen (em. 425), litteroin myös omat puheenvuoroni jättäen kuitenkin pois yksittäiset, haastateltavan puheenvuoron aikana sanomani, haastateltavan puhetta vahvistavat sanat ja äännähdykset, kuten ”joo”, ”niin” ja ”mm”. Sen sijaan haastateltavien puheesta otin mukaan myös täytesanat ja toiston. Litteroitua materiaalia tuli kaikista neljästä haastattelusta kaikkiaan 90 sivua.

3.2 Aineistolähtöinen sisällönanalyysi

Aineiston analyysissä metodini on induktiivinen eli aineistolähtöinen sisällönanalyysi, joka soveltuu haastattelujen systemaattiseen ja objektiiviseen analysointiin. Sisällönanalyysillä on tarkoitus tarkastella inhimillisiä merkityksiä ja muodostaa tutkittavasta ilmiöstä tiivistetty kuvaus. (Tuomi & Sarajärvi 2018, 117.) Tarkoitukseni on siis haastateltavien käyttämien käsitteiden ja ilmaisujen kautta tutkia, miten haastatellut kuvaavat vanhemmuuttaan, ja aineistolähtöisesti kysyä, miten hyvä vanhemmuus haastateltavien kokemana määrittyy.

Haastattelujen litteroinnin jälkeen varsinainen analyysi eteni kolmevaiheisena prosessina, alkaen aineiston redusoinnilla eli pelkistämällä, jossa karsin aineistosta tutkimuksen kannalta epäolennaisen osan pois (ks. Tuomi & Sarajärvi 2018, 122–123). Pois karsiutui kaikki sellainen puhe, jonka en suoraan tai välillisesti katsonut millään tavoin liittyvän uskontoon, hengelliseen väkivaltaan tai vanhemmuuteen eri ilmenemismuodoissaan. Poistin myös täytesanoja ja saman asian toistoa.

Tämän redusoinnin jälkeen loin kaksi taulukkoa (ks. Liite 2 Otteet analyysitaulukoista). Ensimmäiseen taulukkoon siirsin aineistosta ne kohdat, joissa haastatellut puhuvat lapsuudessaan kokemastaan hengellisestä väkivallasta ja uskonnon muista vaikutuksista elämäänsä, ja toiseen taulukkoon ne kohdat aineistosta, joissa puhutaan vanhemmuudesta ja lasten kasvatuksesta. Nämä suorat lainaukset pelkistin tarpeen mukaan vielä tiiviimpään muotoon. Halusin kuitenkin välttyä väärintulkinnoilta, joten voidakseni tulkita haastateltavien alkuperäisen kommentin monine merkityksineen säilytin pitkät yhtenäiset kommentit pilkkomatta niitä useaksi lyhyemmäksi kommentiksi. Samasta syystä laitoin vain jompaankumpaan taulukkoon myös ne kommentit, joissa puhutaan sekä omasta lapsuudesta että omasta vanhemmuudesta. Tämän jälkeen tein erikseen kummallekin taulukolle klusteroinnin eli ryhmittelyn, jossa etsin taulukon sisältämästä aineistosta kommenttien samankaltaisuuksia ja eroavaisuuksia kuvaavia käsitteitä. Näitä käsitteitä ryhmittelin sitten luokiksi ja alaluokiksi. Aineisto siis tiivistyi entisestään. Klusteroinnin jälkeen oli vuorossa

aineiston abstrahointi eli käsitteellistäminen, jolloin etenin alkuperäisaineistossa olleista ilmauksista teoreettisiin käsitteisiin ja johtopäätöksiin. (Ks. Tuomi & Sarajärvi 2018, 122–125.)

3.3 Tutkimuksen eettisyys

Jo haastattelukutsusta kävi ilmi kandidaatintutkielmani tavoite, aineistonkeruun toteutustapa sekä tutkimukseen osallistumisen vapaaehtoisuus. Samoin haastattelukutsussa oli tietoa haastateltavien yksityisyyden suojaamisesta. Eettisesti kestävät tutkimustavat perustuvat ihmisarvon kunnioittamiseen eli tutkittavien itsemääräämisoikeuden, vahingoittumattomuuden ja yksityisyyden turvaamiseen (Kuula 2011, 60–65). Tutkittavien itsemääräämisoikeutta kunnioitin antamalla heille vielä ennen haastattelua lisää tietoa tutkimuksesta, jotta heillä oli mahdollisuus päättää halukkuudestaan osallistua tutkimukseen. Tutkittaville annettaviin tietoihin kuuluvat mm. perustiedot tutkimuksesta, tutkimuksessa kerättyjen tietojen käyttötarkoitus sekä tieto siitä, mitä tutkimukseen osallistuminen konkreettisesti tarkoittaa (em. 61–62). Näiden lisäksi informoin haastateltuja myös siitä, että heillä on halutessaan mahdollisuus jättää vastaamatta haastattelussa esille nostamiini kysymyksiin tai teemoihin ja että heillä on mahdollisuus keskeyttää tutkimukseen osallistumisensa missä vaiheessa tahansa.

Oma taustani ja omat kokemukseni värittävät ennakoasennettani. Tutkielmaa tehdessäni kiinnostukseni ja motiivini ovat kuitenkin olleet pikemminkin ammatillisia ja tutkimuksellisia kuin henkilökohtaisia. Haastatteluja tehdessäni pyrin objektiivisuuteen myös sanavalintojeni kautta. Toisaalta omat kokemukseni olivat hyödyksi tutkielman tekemisen eri vaiheissa: tavoitin haastateltavien kuvaamien tunteiden merkityksen, heidän kokemiensa asioiden ja ilmiöiden väliset yhteydet ja koin heidän kertomuksensa seuraamisen ja lisäkysymysten tekemisen helpoksi.

Koska uskonnollisuuteen, lapsuuteen ja vanhemmuuteen sekä väkivaltaan liittyvä aihe saattaa olla arkaluontoinen tutkittaville, on tutkittavien henkisen vahingoittumisen välttämiseksi huolehdittava heidän tietosuojastaan sekä tutkittavien kunnioittamisesta erilaisissa vuorovaikutustilanteissa läpi koko tutkimuksen (Kuula 2011, 62–65). Yksittäisten tutkittavien tunnistettavuuden estämiseksi anonymisoin aineiston muuttamalla haastateltavien mainitsemat erisnimet pseudonyymeiksi sekä pyöristämällä haastatteluissa ilmi tulleet vuosiluvut ja iät lähimpään viidellä jaolliseen lukuun. Koska tutkimukseni kuvaa tutkittavien uskonnollista vakaumusta, ovat kaikki tutkittavilta saamani tiedot henkilötietolain mukaan arkaluonteisia ja niiden käsittelyssä täytyy noudattaa erityistä huolellisuutta (em. 90–93). Noudatan siis aineistoni suhteen ehdotonta salassapito- ja vaitiolovelvollisuutta.

4 Väkivallan kohteesta autonomiseksi toimijaksi

Tässä luvussa käyn läpi tutkimukseni tulokset. Käyn ensin lyhyesti läpi haastateltavien perustietoja ja tarkastelen sitten millaista jehovantodistajuuteen liittynyttä hengellistä väkivaltaa he ovat lapsuudessaan kokeneet. Sen jälkeen käyn läpi aineistosta löytyneitä lapsuudenaikaisen hengellisen väkivallan vaikutuksia vanhemmuuden kokemuksiin ja vanhemmuuteen liittyviin ratkaisuihin.

Haastattelin kaksi miestä ja kaksi naista, jotka olivat noin 25–50-vuotiaita. Kaikki olivat liittyneet Jehovan todistajiin sosiaalistumisen kautta joko heti syntymästään tai varhaisesta pikkulapsiajasta lähtien. Kolme haastateltua oli ottanut kasteen Jehovan todistajaksi jo teini-iässä, yksi täysi-ikäiseksi tultuaan. Haastatellut olivat eronneet Jehovan todistajista oma-aloitteisesti, osa jo ennen täysi-ikäisyyttä, osa nuorena aikuisena. Kaikki haastatellut olivat irtautumisensa jälkeen hakeneet vertaistukea tavalla tai toisella ja osa oli myöhemmin toiminut tukihenkilönä uskonnollisesta yhteisöstä irtautuneille ihmisille. Haastatellut olivat joutuneet uskonyhteisön, perheensä ja Jehovan todistajiin kuuluneiden ystäviensä karttamiksi. Tällä hetkellä osa haastatelluista oli jonkin verran tekemisissä lapsuudenperheensä jäsenten kanssa; kukaan ei kuitenkaan ollut saanut palautettua välejä kaikkiin lapsuudenperheensä jäseniin eikä kukaan kuvannut välejään lapsuudenperheensä jäseniin hyviksi. Haastatelluilla oli hyvin eri ikäisiä lapsia, osalla alle kouluikäisiä, osalla jo täysi-ikäisiä. Kaikki haastatellut olivat saaneet lapsensa vasta noin 5-10 vuotta jehovantodistajuudesta irtautumisensa jälkeen, eikä kukaan heistä enää ollut parisuhteessa lapsensa/lastensa toisen vanhemman kanssa. Kaikki olivat haastatteluhetkellä joko seurustelusuhteessa tai avo- tai avioliitossa.

4.1 Lapsuudessa koettu hengellinen väkivalta

Jehovantodistajuus vaikutti haastateltujen lapsuudenaikaiseen elämään päivittäin. Haastateltavat elivät ja varttuivat uskonyhteisön sanelemia, hyvin tiukkoja sääntöjä noudattaen. He käyttivät lapsuudestaan vahvoja negatiivissävyisiä ilmauksia, kuten *ankeus*, *sairas aika*, *henkinen niukkuus*, *jatkuvassa pelossa eläminen* ja *järjettömyys*. Uskonyhteisö määrittä, mitä on hyvä käytös missäkin tilanteessa ja miten epäsovivasta käytöksestä rangaistaan. Lapselle asetettuja sääntöjä oli paljon. Säännöt perusteltiin uskonnolla, eikä niitä ollut lupa kyseenalaistaa, vaikka säännöt perusteluineen usein olivat lapsen mielestä mielivaltaisia, epäloogisia ja vaikeita sisäistä.

Haastatellut kokivat lapsuudessaan kaikkia hengellisen väkivallan muotoja: henkistä, fyysistä ja taloudellista. Henkinen väkivalta oli lähes päivittäistä ilmeten lapsen pelotteluna, ohittamisena, vaientamisena, eristämisenä, kontrollointina, uhkailuna ja syyllistämisenä. Haastateltujen kokema pelko kumpusi lapsen vanhempien ja uskonyhteisön muiden aikuisten lapselle kertomista asioista sekä uhkaavasta ilmapiiristä niin kotona kuin uskonnollisissa tilaisuuksissakin. Myös Jehovan todistajien lapsille suuntaama kirjallisuus Harmageddonista ja maailmallisten ihmisten tuhoamisesta kertovine tarinoineen ja kuvineen aiheutti pelkoa.

Haastatellut pelkäsivät esimerkiksi jumalan vihaa, Jehovan todistajiin maailmalla kohdistuneiden vainojen rantautumista Suomeen, uskonsodan alkamista Suomessa, kulkutauteja, maailmanloppua, omaa kuolemaansa, Harmageddonia ja Jehovan todistajiin kuulumattomien ihmisten kuten koulutovereiden ja sukulaisten tappamista Harmageddonin yhteydessä. He pelkäsivät myös tekevänsä vahingossa jotain väärin ja saavansa rangaistuksen. Pelosta ei kuitenkaan ollut mahdollista puhua kenenkään kanssa; pelostaan kertova lapsi ohitettiin, hänen kysymyksiinsä ei vastattu eikä hänen huolenaiheistaan keskusteltu.

Haastatellut joutuivat lapsuudessaan kokemaan ohittamista paitsi pelon myös muiden tunteiden ja niiden ilmaisemisen kohdalla. Lapsen omien, etenkin negatiivisten tunteiden ilmaisulle ei ollut tilaa eikä lupaa, vaan lapsen piti asettaa etusijalle uskonyhteisön tarpeet ja uskonyhteisöön kuuluvien ihmisten tunteet ja tarpeet. Aineistossa korostuu lapsen tarve jatkuvaan valppauteen itsensä ja muiden suhteen, voimakas itsekontrolli ja jonkinlainen yliherkkä omatunto. Lapsuudenaikaista identiteettiä sävytti voimakas kokemus huonommuudesta ja sisäänrakennetusta pahuudesta, ja lapsi koki tarvetta jatkuvasti tarkkailla tekemisiään ja välttää toimimasta väärin. Lapsen ohittamista ja vaientamista esiintyi myös lapsen esittäessä kysymyksiä, jotka uskonyhteisöön kuuluvat aikuiset kokivat kritiikiksi jehovantodistajuutta kohtaan, vaikka kysymyksen taustalla olisi ollut lapsen terve uteliaisuus ja tiedonjano.

Lapseen kohdistui myös toistuvaa uhkailua ja syyllistämistä. Pääasiassa tekijänä olivat lapsen omat vanhemmat, joskin myös ilmapiiri seurakunnassa, uskonnollisissa kokouksissa pidettyjen puheiden aiheet sekä puheenpitäjien *hurmokselliseksi* ja *julistavaksi* kuvattu puhetyyli koettiin uhkaavana ja syyllistävänä. Lasta uhattiin esimerkiksi jumalan tyytymättömyydellä lapseen tai tämän tekoihin, lapsen tottelemattomuudesta seuraavalla lapsen *lopullisella tuhoamisella*, lapsen virheistä seuraavalla jumalan vihalla sekä lapsen itsetyydytyksestä seuraavalla kuolemalla. Haastateltujen lapsuutta varjosti voimakas, irrationaalinen riittämättömyyden ja syyllisyyden tunne.

Haastatellut kokivat lapsuudessaan myös voimakasta eristämistä ja kontrollointia. Lapsen sosiaalista kanssakäymistä valvottiin ja rajoitettiin ja valtakulttuuriin kiinnittyminen estettiin. Koulutuntien ajan oli toki välttämätöntä olla tekemisissä *maailmallisten* eli Jehovan todistajiin kuulumattomien ikätoverien kanssa, mutta muutoin se ei ollut suotavaa. Samoin lapsen piti välttää Jehovan todistajiin kuulumattomien sukulaistensa seuraa. Koulussa lapsen piti olla jatkuvasti valppaana ja kieltäytyä annetusta tehtävästä, mikäli se oli jollain tavalla uskonnon vastaista. Kieltäytyä piti esimerkiksi joululaulujen laulamisesta, pääsiäisaiheisen piirustuksen tekemisestä, Maamme-laulun laulamisesta ja oppilaskunnan vaaleissa äänestämisestä. Kaikilta haastatelluilta evättiin peruskoulun jälkeen pääsy mieluisaan jatkokoulutukseen. Heidät painostettiin sen sijaan valitsemaan mahdollisimman lyhyt jatkokoulutus, jotta aikaa jäisi uskonyhteisön hyväksi tehtävälle työlle.

Lasten vapaa-ajan tekemisiä ja ajankäyttöä kontrolloitiin päivittäin. Jehovantodistajuuteen kuuluvia kokouksia ja muita tapaamisia oli muutamana iltana viikossa, eikä niistä saanut olla pois, ellei ollut sairas. Niiden lisäksi niin sanottu kenttäpalvelus eli ovelta ovelle julistaminen alkoi jo alle kouluikässä, joten uskonnon harjoittaminen vei ison osan lapsen koulupäivän ulkopuolisesta ajasta. Haastateltujen ei lapsena ollut muutoinkaan lupa harrastaa juuri mitään mikä ei liittynyt jollain tavalla uskontoon. Kaikki haastatellut olivat lapsena kiinnostuneita urheilusta, mutta kaikenlainen urheilun harrastaminen kiellettiin, koska maailmallisten lasten seura olisi ollut *turmiollista* ja etenkin kilpaurheilu liiallista *oman itsen ja omien taitojen korostamista*. Lapset eivät saaneet lukea mitä tahansa kirjoja tai kuunnella mitä tahansa musiikkia, ja myös osa tv-ohjelmista oli kielletty. Eräs haastateltava kertoi, ettei teini-ikäisenä saanut pitää huoneensa seinällä edes eläinaiheisia julisteita, sillä sitäkin pidettiin epäjumalanpalveluksena. Lapsiin kohdistui myös kohtuuttomia vaatimuksia moitteettomasta käytöksestä ja siististä ulkoasusta, eikä lapsen ollut välttämättä mahdollista vielä teini-ikässäkään päättää itse esimerkiksi omasta hius- tai pukeutumistyylistään.

Haastatellut joutuivat myös kokemaan uskonnollisilla syillä perusteltua fyysistä väkivaltaa, joskus hyvinkin pienen rikkeen vuoksi. Fyysisen väkivallan tekijöinä olivat lapsen omat vanhemmat. Äitien ja isien osuus näyttäytyy suunnilleen yhtä suurena. Ruumiillista kuritusta käyttävät vanhemmat perustelivat kurituksen sanomalla sen olevan Jehovan tahto tai viittaamalla tiettyihin Raamatun kohtiin, kuten ”Joka vitsaa säästää, se vihaa lastaan”. Aineistossa lapsen fyysinen rankaiseminen on muun muassa tukkapölyjä, läimäyttelyä, nipistelyä ja koivunvitsalla, vyöllä, remmillä tai vastaavalla piiskaamista. Lapsen fyysinen kuritus tapahtui pääosin kotona, mutta aineistossa on mainintoja myös Jehovan todistajien valtakunnansalin wc-tiloissa olleista koivunvitsoista tai muista piiskoista, joita käytettiin sekä väkivallalla pelotteluun että lapsen fyysiseen kurittamiseen. Uskonyhteisö siis määrittä paitsi hyvän käytöksen kriteerit kieltäen lapselta ikätasoisien toiminnan, myös huonosta käytöksestä

seuraavan rangaistuksen kannustaen samalla vanhempia lastensa fyysiseen kurittamiseen tarjoamalla vanhemmille kurituspaikan ja -välineen.

”Kokouksissa piti käyttäytyä niin mallikkaasti kuin ikinä -- jos siellä vähänkin piti ääntä tai muuta, ni pari kertaa ehkä tuli jotain vilkasua, mut sit vietiin jo vessaan ja siellähän oli semmonen koivunvitsa valmiina lapsia varten, et sitte voi vanhemmat vähän kurittaa siellä seurakunnan valtakunnansalin vessassa.” Juha

Taloudellista hengellistä väkivaltaa haastatellut kokivat, kun lapsena saatu viikkoraha painostettiin lahjoittamaan Jehovan todistajien valtakunnansalissa olevaan lahjalaatikkoon. Tätä painostusta oli sekä lapsen vanhempien että uskonyhteisön muiden aikuisten taholta. Vielä teini-iässäkään lapsi ei välttämättä saanut itse päättää, mitä teki esimerkiksi kesätöissä tienämillaan rahoilla, vaan ne oli lahjoitettava uskonyhteisölle. Taloudellisen hyväksikäytön muotona voidaan nähdä myös haastateltujen lapsena ja teini-ikäisenä Jehovan todistajien hyväksi tekemä vastikkeeton työ, josta ei ollut lupa kieltäytyä. Tämä työ oli esimerkiksi viikoittaista ovelta ovelle saarnaamista tai uuden valtakunnansalin rakennustöihin osallistumista. Taloudellista hengellistä väkivaltana oli myös se, että haastatellut painostettiin valitsemaan mahdollisimman lyhyt peruskoulun jälkeinen jatkokoulutus. Tämän seurauksena haastateltujen tulotaso jäi alhaiseksi eikä heillä ollut mahdollisuutta kerryttää varallisuutta.

Hengellisen väkivallan seurauksena haastatellut kärsivät lapsena esimerkiksi pelkotiloista, uni-vaikeuksista, yökastelusta ja vatsakivuista. Kaikki haastatellut joutuivat koulukiusatuksi uskonnollisen vakaumuksensa vuoksi. Koulunkäynti oli osalle ahdistavaa myös siksi, että lapsi ei tiennyt, mitä sääntöjä koulussa olisi tarkoitus noudattaa: koulun vai uskonyhteisön. Teini-iässä osa haastatelluista oli itsetuhoisia tai sairastui syömishäiriöön, jonka syyksi myöhemmin näki lapsena kokemansa hengellisen väkivallan. Kaikki haastatellut kokivat aikuisuuteen asti voimakkaita itseensä kohdistuvia negatiivisia tunteita, kuten syyllisyys, häpeä, huono omatunto, riittämättömyys, pelko ja itsensä pahaksi tai huonoksi kokeminen.

4.2 Irtautumisen jälkeinen individualismi ja vanhemman toimijuus

Aineistossa korostuu vahva eronteko Jehovan todistajien uskonyhteisöön arvoineen ja normeineen sekä yhteisön ylhäältä saneltuun, pakotettuun kollektivismiin. Yhteisön auktoriteetista puhuessaan haastatellut eivät tarkoita ketään yksittäistä johtajaa vaan pikemminkin yhteisön organisaatiota ja

sosiaalisen kontrollin ja vertaisvalvonnan värittämää yleistä ajattelutapaa. Uskonyhteisöön kuulumista ja arkea uskonyhteisön jäsenenä kuvataan aineistossa vahvoin käsittein, kuten *aivopesu*, *indoktrinaatio*, *pokkurointi*, *sairas touhu*, *omien aivojen käyttökielto* ja *nöyristely*. Jehovan todistajista haastatellut käyttävät vahvoja, pääosin negatiivissävyisiä ilmauksia, kuten *ne*, *se porukka*, *lahko*, *liike* ja *kultti*.

Haastateltujen lopullista irtautumista jehovantodistajuudesta edelsi usean vuoden yhteisön oppien ja arvojen kyseenalaistamisen sekä uuden tiedon hankkimisen prosessi. Yhteisön tapa pitää jäsenensä kiireisenä ja asettaa jäsenilleen vaatimuksia maailmallisen seuran ja yhteiskunnallisen osallistumisen välttämisestä, alkoi monella jo yhteisöön kuulumisen aikana näyttäytyä yhteisön yrityksenä pitää jäsenten mieleen nousevat kysymykset ja epäilykset poissa. Epäusko ja muihin kuin Jehovan todistajiin kuuluviin ihmisiin tutustuminen johti haastatellut *tutkitun tiedon* pariin. Tiedonjano ja tiedon hankkiminen eri lähteistä puolestaan johtivat individualistiseen oman toimijuuden haltuunottoon ja sitä kautta oman arvomaailman, tavoitteiden ja elämäntapojen tietoiseen ja aktiiviseen muuttamiseen.

Jehovantodistajuudesta irtautumisen prosessissa merkittävässä asemassa haastateltujen mukaan oli paitsi uskonyhteisöstä riippumaton tutkimustieto myös vertaistuki, jonka avulla haastatellut rakensivat uskonyhteisöstä irtautumisestaan luonnollisen ratkaisun. Vertaistukimuodoista haastatellut kokivat merkitykselliseksi sekä kasvokkain tapahtuvan että internetin kautta mahdollistuvan kokemusten jakamisen. Osa haastatelluista toimi myöhemmin tukihenkilönä muille uskonnollisista yhteisöistä irtautuneille ihmisille hyödyntäen tällä tavoin omia kokemuksiaan muiden auttamisessa.

Jehovan todistajien yhteisön tilalle ei haastatelluilla ole tullut muun uskonnollisen yhteisön jäsenyyttä. Aineistosta kuvastuu tarve sanoutua irti uskonyhteisön sanelemista säännöistä, mutta noudattaa yhteiskunnassa vallitsevia sääntöjä. Uskonyhteisöstä irtauduttuaan haastatellut siirtyivätkin voimakkaan individualismin avulla kiinnittymään ympäröivään yhteiskuntaan ja sen valtakulttuuriin. Ryhmään kuulumisen ja yhteisöllisyyden kokemuksia haetaan esimerkiksi itsenäisyyspäivää viettämällä ja erilaisiin harrastusryhmiin sekä työpaikan virkistystapahtumiin osallistumalla. Haastatellut tunnistavat itsessään monta eri identiteettiä, jotka määrittyvät esimerkiksi kansallisuuden, koulutuksen, ammatin ja harrastusten kautta.

Myös vanhemman identiteetin tunnistaminen ja vahvistaminen sekä vanhemmuuteen liittyviin ryhmiin kuulumisen näyttäytyy merkityksellisenä: haastatellut pitävät tiiviisti yhteyttä lastensa

päiväkodin ja koulun henkilökuntaan sekä osallistuvat aktiivisesti lastensa harrastuksiin liittyvään vapaaehtoistoimintaan. Haastatellut juurruttavat lapsiaan ympäröivään yhteiskuntaan ja sen valtakulttuuriin: he esimerkiksi painottavat lapsilleen äänestämisen olevan jokaisen oikeus, kertovat lapsilleen Suomen lähihistoriasta ja käyvät lastensa kanssa Kansallismuseossa. Lisäksi he keskustelevat lastensa kanssa myös globaaleista tapahtumista ja ilmiöistä, kuten ilmastonmuutos ja sodat. Haastatellut ja heidän lapsensa osallistuvat suomalaisessa yhteiskunnassa yleisesti vietettyihin juhliin, jotka haastateltujen lapsuudessa eivät uskonnollisen vakaumuksen takia olleet sallittuja, kuten joulukuukausjuhla, pääsiäinen ja syntymäpäivät. Näistä juhlista puhutaan aineistossa *normaalina* ja *elämään kuuluvana*. Eri uskonnoista keskustellaan, mutta tunnustuksellista uskonnollista kasvatusta omalle lapselle ei anneta. Koulussa haastateltujen lapset osallistuvat elämäntiedon opetukseen.

Haastatellut haluavat hyödyntää *tutkittua tietoa* vanhemmuuteen liittyvässä päätöksenteossa ollakseen hyviä vanhempia. Tutkimustietoa hankitaan esimerkiksi lapsen kasvusta ja kehityksestä, erilaisista vanhemmuustyyleistä, kasvatustieteistä ja ihmiskäsityksistä. Haastatelluista vain yksi sanoo perheensä tarvinneen apua vanhemmuuteen liittyen. Tämänkin avuntarpeen perusteluna oli lapsen toisen vanhemman silloinen uupumus ja lapsen voimakas uhmakausi. Muut haastatellut eivät katso tarvinneensa apua vanhemmuuteensa. Haastatelluilla ei myöskään ole vanhemmuuteen liittyen esikuvaa; sen sijaan aineistossa korostuu, että omia vanhempia tai sisaruksia ei pidetä hyvän vanhemmuuden esikuvana. Kumppanin, ystävien ja työtovereiden kanssa puhutaan lapsista ja lastenkasvatuksesta, mutta heitä ei pidetä esikuvana, vaan vertaisina. Tärkeäksi vanhemmuuden työvälineeksi aktiivisen tiedon hankkimisen ja käyttämisen lisäksi nousee vanhemman hyvä itsetuntemus, vanhemman ja lapsen läheinen suhde sekä lapsen edun aktiivinen huomioiminen.

”Kavereitten kans tulee tietysti puhuttua lapsijuttuja, tai tuli aikoinaan, ku lapset oli pieniä, ja työkavereitten, mut ei niistäkään kyllä kukaan mulle mikään esikuva ollu. Ei niissä mitään vikaa ollu, mut en mä niitä myöskään mitenkään ylöspäin katonu. Lähinnä oltiin tavallaan vertaisia, verrattiin niinku kokemuksia ja kerrottiin lastemme tempauksista ja arjen haasteista ja sillai. Et ehkä mä eniten kuuntelen niinku omaa sisintä, et mitä se sanoo, mitä niinku oma sydän sanoo. Ja katon lasta, et mitä se näyttäis tarviivan, mitä siltä näyttää puuttuvan, mikä lisäis sen onnea. Et sen lapsen kautta, ja sen lapsen onnen ja tasapainon kautta.” Lotta

Haastateltujen omaa lapsuutta on varjostanut toistuva hengellinen väkivalta ja siitä seurannut kokemus riittämättömyydestä ja kelpaamattomuudesta. Omien vanhempien nähdään toimineen sinänsä hyvää tarkoittaen, mutta uskonnollisen taustansa ja tiedonpuutteensa vankeina.

Haastatelluilla onkin ollut jo omaa vanhemmuuttaan suunnitellessaan voimakas tarve tehdä itse toisin ja päästä negatiivisesta ylisukupolvisuudesta eroon.

Haastatellut haluavat korvata lapsen rankaisemisen ja pelottelun vuorovaikutteisemmilla keinoilla, kuten lapsen kanssa keskustelemisellä, lapsen mielipiteiden kysymisellä ja omien toimintatapojensa perustelemisellä lapselle. Moittimisen ja uhkailun sijaan lasta halutaan kehua ja kannustaa. Lapsen yritteliäisyyttä kehuaan, hänen vahvuutensa huomioidaan ja lapsen kohdatessa haasteita häntä tuetaan. Samoin tärkeäksi nousee lapsen positiivinen koskettaminen, kuten halaaminen, silittäminen ja suukottelu. Haastatellut ovat kokeneet Jehovan todistajien yhteisön arvomaailmoineen ja toimintatapoineen naisia syrjiväksi ja naisen aseman niin kotona kuin seurakunnassakin miehelle alistaiseksi. He pitävätkin tärkeänä kohdella omia lapsiaan tasapuolisesti, erityisesti tilanteessa, jossa perheen lapset ovat keskenään eri sukupuolta.

Kaikki haastatellut kokevat omaksuneensa hyvät käytöstavat lapsuudessaan. He painottavat kuitenkin, että hyvien käytöstapojen opettaminen lapselle on pikemminkin yleinen moraali-ihanne, kuin minkään uskonyhteisön ansio. Lisäksi he kokevat Jehovan todistajien normistoon kuuluneen, lapsilta vaaditun moitteettoman käytöksen esimerkiksi pukeutumiseen, hiustyyliin ja sanavalintoihin liittyvine yksityiskohtaisine vaatimuksineen olleen *ylimitoitettua ja luonnotonta käytöstä* lapselle. Omille lapsilleen he haluavat opettaa hyvät käytöstavat lapsen ikä ja kehitystaso huomioiden. Aineistossa on lukuisia mainintoja siitä, miten hyvä vanhempi muutoinkin ottaa toiminnassaan huomioon lapsen iän, kehitystason, persoonallisuuden ja sisarusten erilaisuuden. Lapsen persoonallisuuden ja mieltymysten huomioiminen näkyy myös lapselle annettussa mahdollisuudessa olla päättämässä esimerkiksi harrastuksistaan, pukeutumisestaan tai jatkokoulutuksestaan. Hyvän vanhemman tehtäväksi aineistossa määrittyykin paitsi vanhemman oma autonominen toimijuus ja päätöksenteko vanhemmuuteen liittyvissä asioissa, myös vanhemman lapselleen sallima toimijuus ja sen vahvistaminen.

4.3 Lapsen toimijuuden salliminen ja vahvistaminen

Koska haastatellut ovat omassa lapsuudessaan olleet lähinnä heihin kohdistettujen vaatimusten objekteja eikä oman tahdon ilmaiseminen tai toteuttaminen ole ollut mahdollista, he haluavat tehdä oman lapsensa kohdalla toisin. Lapselle sallitaan toimijuus ja lasta kannustetaan toimijuutensa toteuttamisessa. Lapsen individualisaatio nähdään tärkeänä: lapsen sallitaan asettaa itse itselleen tavoitteita ja pyrkiä niitä kohti. Lasta motivoidaan itsenäiseen ajatteluun, hänelle suodaan mieli-

piteenvapaus ja hänen mielipiteitään arvostetaan. Lapselle myös korostetaan, että kaikkea ei tarvitse ymmärtää eikä kaikesta tarvitse pitää. Samoin pidetään tärkeänä sallia lapselle erilaiset tunneilmaisut ja rohkaista lasta toimijuuteen myös vastoinkäymisten kohdalla.

Myös laaja-alaisen tiedon tarjoamista korostetaan: lapselle sallitaan kysymykset hankalistakin asioista ja lapsen kysymyksiin pyritään vastaamaan. Lasta kannustetaan kyseenalaistamaan asioita jo pienestä pitäen, hankkimaan luotettavaa tietoa monista eri lähteistä ja käyttämään tietoa systemaattisesti. Lapsen autonomian ja mielipiteiden kunnioitus näkyy myös suhtautumisessa uskontoihin ja uskonnollisuuteen. Kukaan haastatelluista ei ole kastanut lapsiaan eikä muutoinkaan ylläpidä mitään tunnustuksellista uskonnollista otetta kasvatustyössään; eri uskonnoista käydään kyllä keskustelua haastateltujen perheessä, mutta haastatellut pitävät tärkeänä, että lapsi saa itse valita vakaumuksensa ollessaan siihen valmis.

Haastatellut haluavat tarjota lapselleen mahdollisuuden kehittää itseään, löytää uusia vahvuusalueita ja ilmaista itseään esimerkiksi erilaisten harrastusten kautta, joiden valintaan lasta kannustetaan osallistumaan. Lapselle halutaan antaa mahdollisuus osallistua päätöksentekoon myös muissa itseään koskevissa asioissa, kuten pukeutuminen ja muut ulkonäköön liittyvät asiat, oman rahan käyttö, ainevalinnat peruskoulussa, peruskoulun jälkeinen jatkokoulutus sekä kaverit ja muu sosiaalinen verkosto.

Sosiaalisten suhteiden osalta lapsen toimijuuden salliminen tarkoittaa lapsen mahdollisuutta valita itse esimerkiksi kaveripiirinsä sen sijaan, että vaikkapa uskonnollinen vakaumus ratkaisee, kenen kanssa lapsi saa olla tekemisissä. Lapsen kaverisuhteita toki seurataan, mutta niihin ei kohdisteta samanlaista valvontaa ja rajoittamista kuin haastatellut omassa lapsuudessaan kokivat. Myös lapsen seksuaalisuuden sallimisesta ja terveestä suhtautumisesta omaan kehoon ja sen toimintoihin on aineistossa useita mainintoja. Samoin lapsen kanssa käytyjä seksiin ja seksuaalisuuteen liittyviä keskusteluja ja lapsen pääsyä seksiin liittyvän oikean tiedon äärelle pidetään tärkeänä. Myös lapsen minkä tahansa seksuaalisen suuntautumisen hyväksymistä pidetään tärkeänä.

Haastatelluilta oli aikoinaan evätty pääsy mielekkääksi kokemaansa koulutukseen ja he pitävät irtautumisensa jälkeistä kouluttautumistaan itsenäisyyden ja individualistisen päätöksentekokyvyn osoituksena. Haastatellut haluavatkin kannustaa myös lastaan kouluttautumaan. Lapsen sallitaan myös osallistua ympäröivän yhteiskunnan toimintaan omien halujensa ja taipumustensa mukaan. Valtakulttuuriin kiinnittyminen nähdään normaalina ja luonnollisena, eikä oman lapsen haluta tuntevan oloaan poikkeavaksi. Kaikki haastatellut olivat itse lapsuudessaan joutuneet koulu-

kiusatuiksi vakaumuksensa vuoksi ja pitävät siksikin tärkeänä, ettei heidän lapsensa tarvitse kokea olevansa erilainen ja tulla toiseutetuksi tai ryhmästä ulossuljetuksi. Lapsella halutaan olevan mahdollisuus viettää ympäröivässä yhteiskunnassa normaalina pidettyä elämää ja esimerkiksi juhlia syntymäpäiviä, osallistua koulunsa oppilaskuntaan ja piirtää vapun aikaan kuvaamataidon tunnilla vappuaiheinen piirustus.

Lapselle suotu mahdollisuus osallistua häntä itseään koskevaan päätöksentekoon näyttäytyy tärkeänä ja luonnollisena. Sama koskee yhteiskunnan sääntöjen noudattamista ja joukkoon kuulumista. Lapsena hengellistä väkivaltaa kokeneet, sittemmin Jehovan todistajista irtautuneet vanhemmat ovat siis aktiivisia toimijoita, jotka ovat tietoisesti valinneet uskonyhteisön normien hylkäämisen ja yhteiskunnan normien noudattamisen. Näin toimiessaan he yhtäältä mahdollistavat lapselleen toimijuuden, toisaalta määrittävät lapsensa toimijuutta ja asettavat sille valtakulttuurissa sovinnaisena pidettyjä rajoja.

”Niinku nyt esimerkiks lapsen rahankäyttö, et saako se lapsi tehdä omalla viikkorahalla mitä haluaa, ni mun mielestä saa. Siis tietysti ikärajat ja terveys ja sellaset huomioiden, et ei tietenkään voi ostaa jotain K18-pelejä tai koko ajan karkkia.” Sini

Lapsuudenaikaisista kokemuksistaan ja niiden pitkäaikaista seurauksista huolimatta kukaan haastatelluista ei kutsu itseään uhriksi, vaan esimerkiksi sanoilla *selviytyjä, irti päässyt, vapaa, vahva* ja *sankari*. He tuntevat kokemuksistaan ajoittain surua ja katkeruutta, mutta pitävät itseään vahvoina ja kokevat selvinneensä hyvin taustastaan huolimatta. Omista kehnoista lapsuudenkokemuksista selviäminen, ihmisten kanssa toimeentuleminen ja yhteiskunnalliseen toimintaan osallistuminen nähdään normaaleina ja tavoittelemisen arvoisina asioina. Myös omien vanhempien haitallisina pidettyjen kasvatustietojen jatkuvuuden kumoamista arvostetaan. Hyvän vanhemman tärkeimmäksi tehtäväksi aineistossa määrittyy vanhemman oma autonominen toimijuus ja päätöksenteko vanhemmuuteen liittyvissä asioissa.

”Kyllä mä pidän itseäni oikeestaan sankarina. Ku mieltii, et mitä kaikkee mulle on tapahtunu, mitä kaikkee mulle on tehty, ja silti mä istun tässä tervepäisenä, toimin täs yhteiskunnassa järkevästi, tuun toimeen ihmisten kanssa ja pystyn kasvattamaan lapsen, jolla on hyvä itsetunto ja joka tulee pärjäämään, ni kyllä mä oon itsestäni ylpee, et hyvin tehty.” Teemu

5 Johtopäätökset

Tässä tutkielmassa olen teemahaastatteluilla keräämäni aineiston kautta kysynyt, miten jehovantodistajuuteen liittyvä, lapsuudenaikainen hengellinen väkivalta vaikuttaa yhteisöstä irtautuneen yksilön vanhemmuuden kokemuksiin, ja millaista tuo lapsuudessa koettu hengellinen väkivalta on ollut. Aineistolähtöistä sisällönanalyysia tutkimusmetodina käyttäen olen pyrkinyt selvittämään, miten vanhemmuus koetaan ja miten hyvä vanhemmuus määrittyy, kun uskonnollisen yhteisön määritelmiä hyvästä elämästä ja kunnollisesta vanhemmuudesta ei enää tarvitse noudattaa.

Olen teemahaastatteluja tehdessäni ja niiden avulla keräämäni aineistoa analysoidessani kohdistanut kiinnostukseni nimenomaan yksittäisten ihmisten subjektiivisiin kokemuksiin. Tämä tutkielma ei siis ole kattava kuvaus Jehovan todistajien uskonyhteisöstä eikä sen arvomaailmasta, jäsenistä tai yhteisössä tapahtuvasta hengellisestä väkivallasta. Myös uskonyhteisöstä irtautumisen ja vanhemmuuden kokemukset ovat yksilöllisiä eikä tämän tutkimuksen tarkoitus ole esittää kattavaa selontekoa aiheesta.

Haastateltavien kokemukset ovat kuitenkin keskenään melko yhdenmukaisia. Haastateltavina oli sekä miehiä että naisia, mutta heidän tarinansa eivät juuri poikkeaa toisistaan lapsuuden aikaisen hengellisen väkivallan ja vanhemmuuskokemusten osalta. Myöskään haastateltujen melko suuri ikäero (noin 25 vuotta) ja se, että he siten ovat eläneet lapsuuttaan keskenään eri aikoina, ei juuri tuo esiin eroavaisuuksia heidän lapsuudenkokemustensa tai vanhemmuuskäsitystensä suhteen. Jehovan todistajien arvomaailmassa, oppijärjestelmässä ja niiden leimaamissa toimintatavoissa on siis tapahtunut ilmeisen vähän muutoksia.

Haastatellut kokivat lapsuudessaan hengellistä väkivaltaa sen kaikissa ilmenemismuodoissa: henkisenä, fyysisenä ja taloudellisena. Henkinen väkivalta ilmeni esimerkiksi lapsen pelotteluna, ohittamisena, kontrollointina ja syyllistämisenä. Nämä ilmenemismuodot ovat samankaltaisia kuin vanhoillislestadiolaisten lasten kokeman hengellisen henkisen väkivallan ilmentymät (Hurtig 2013). Pelkoa haastatelluille oli aiheutunut paitsi uskonyhteisön aikuisjäsenten puheista, myös esimerkiksi Jehovan todistajien lapsille suunnatusta kirjallisuudesta. Hengellisen väkivallan kokemuksellisuus tulee tässä hyvin näkyviin: Timosen (2013, 273) aineistossa Jehovan todistajien lapsille suunnattu kirjallisuus Harmageddonista kertovine tarinoineen ja kuvineen oli herättänyt järkytystä vasta irtautuneiden pohtiessa asiaa aikuisina. Lapselle jehovantodistajuus ei siis näytä välttämättä tuovan turvaa ja luottamusta tulevaan, vaan pikemminkin lisäävän lapsen pelkoja. Timosen (2013) mukaan

jehovantodistajuudessa onkin kyse enemmän pelosta kuin uskosta: yhteisön aikuisjäsenetkin pyrkivät noudattamaan kaikkia ylhäältäpäin saneltuja sääntöjä pelätessään jäävänsä ilman pelastusta.

Haastateltujen kokema henkinen hengellinen väkivalta ilmeni myös lapsen ajankäytön kontrollointina. Lapsen ei ollut lupa harrastaa juuri mitään mikä ei liittynyt uskontoon ja toisaalta jehovantodistajuuteen kuuluvat kokoukset ja niin sanottu kenttäpalvelus veivät ison osan lapsen koulupäivän ulkopuolisesta ajasta. Myös aiempi tutkimustieto kertoo Jehovan todistaja -lasten käyttävän paljon aikaa seurakunnan toimintaan (Ronimus 2011, 151; Ruoho 2015, 59–64).

Haastatellut kokivat myös uskonnollisilla syillä perusteltua fyysistä väkivaltaa, jonka tekijöinä olivat lapsen omat vanhemmat. Hurtigin (2013, 158–163) tutkimuksessa vanhoillislestadiolaisten lasten kokemasta fyysisestä kurituksesta korostui äitien osuus tekijänä, mutta tässä aineistossa molempien vanhempien osuus näyttäytyy suunnilleen yhtä suurena. Ruumiillista kuritusta käyttävät vanhemmat perustelivat kurituksen sanomalla sen olevan Jehovan tahto tai viittaamalla tiettyihin Raamatun kohtiin, kuten ”Joka vitsaa säästää, se vihaa lastaan”. Myös Kemppainen (2001, 91) on todennut vanhempien perustelevan lapsen ruumiillista kuritusta ja käyttämiään toimintatapoja uskomusten avulla. Vaikka lapsen omat vanhemmat olivat varsinaisen ruumiillisen kurituksen tekijöitä, voi uskonyhteisön nähdä määrittäneen lapsen hyvän käytöksen kriteerit ja huonosta käytöksestä seuraavan rangaistuksen sekä kannustaneen vanhempia lastensa fyysiseen kurittamiseen tarjoamalla vanhemmille kurituspaikan ja -välineen. Samankaltaisia havaintoja lapsen ruumiillisen kurituksen hyväksymisestä Jehovan todistajien keskuudessa on tuonut julki myös Timonen (2013, 238–239).

Taloudellista hengellistä väkivaltaa haastatellut kokivat esimerkiksi kun eivät vielä teini-iässäkään saaneet itse päättää mitä tehdä esimerkiksi kesätöissä tienaamallaan rahoilla, vaan ne oli lahjoitettava uskonyhteisölle. Timosen (2013, 291) mukaan myös aikuisia Jehovan todistajia painostetaan lahjoittamaan rahaa seurakunnalle syyllisyydentunteisiin vetoamalla. Yhtenä taloudellisen hyväksikäytön muotona voidaan nähdä myös haastateltujen Jehovan todistajien hyväksi tekemä vastikkeeton työ, kuten viikoittainen ovelta ovelle saarnaaminen tai uuden valtakunnansalin rakennustöihin osallistuminen. Linjakumpu (2015) huomauttaa Jehovan todistajien piirissä tapahtuvan talkootyön olevan niin pitkälle institutionalisoitua ja jokapäiväisen toiminnan osaksi vakiintunutta, että se ei enää täytä talkootyön määritelmää. Siksi sen vastikkeettomuus on varsin kyseenalaista. (Linjakumpu 2015, 180–181.)

Hengellisen väkivallan seurauksena haastatellut kärsivät lapsena esimerkiksi univaikeuksista, yökastelusta ja vatsakivuista. Teini-iässä osa oli itsetuhoisia tai sairastui syömishäiriöön, ja kaikki

kokivat aikuisuuteen asti voimakkaita itseensä kohdistuvia negatiivisia tunteita, kuten syyllisyys, häpeä, huono omatunto, riittämättömyys, pelko ja itsensä pahaksi tai huonoksi kokeminen. Samankaltaisia pitkäkestoisia seurauksia on todettu myös aiemmassa tutkimuksessa (Hurtig 2013; Timonen 2013; Ruoho 2015).

Uskonyhteisöstä irtautuessaan haastatellut hyödynsivät vertaistukea ja osa toimi myöhemmin tukihenkilönä muille uskonnollisesta yhteisöstä irtautuneille ihmisille pyrkien tällä tavoin hyödyntämään omia kokemuksiaan muita auttaakseen. Myös aiemmassa tutkimuksessa on havaittu vertaistuen olevan merkityksellistä uskonnollisesta yhteisöstä irtautuneille ja irtautuneiden uskovan omien kokemustensa jakamisen olevan hyödyksi muille (Ronimus 2011, 201–202).

Aineistossa vastakkain asetetaan jumalan valtakunnan tulemistä odottavat Jehovan todistajat oppeineen ja valtakulttuuriin kiinnittyneet, suomalaisen yhteiskunnan jäsenet, joihin haastatellut tällä hetkellä kokevat kuuluvansa. Toisensa poissulkevia ryhmiä ovat näin ollen esimerkiksi *he vs. kaikki tiedosta kiinnostuneet*, ja *ne vs. normaalisti ajattelevat ihmiset*. Näissä vertailuissa normaaliksi, terveeksi ja luonnolliseksi määrittyy valtakulttuuriin kiinnittynyt, tiedonjanoinen, ajatteleva, tunteva ja itsenäisiä päätöksiä tekevä, individualistinen ihminen. Jehovan todistajien yhteisö ylhäältä saneltuine käytösmalleineen sen sijaan esitetään epänormaalina, vältettävänä, sairaana ja sääliä herättävänä. Uskonyhteisön aikaisen identiteetin koetaan olleen ylhäältäpäin annettu ja pakottava, kun taas irtautumisen jälkeinen identiteetti näyttäytyy vahvistavana ja mahdollisuuksia tarjoavana. Samankaltaisesta vastakkainasettelusta Jehovan todistajista irtautuneiden puheessa ja irtautumisen mukanaan tuomasta vapauden tunteesta ovat raportoineet myös Timonen (2013) ja Ronimus (2011).

Aineiston läpileikkaava, individualismin muodossa näyttäytyvä eronteko ilmenee haastateltujen omien arvovalintojen aktiivisen muuttamisen myötä syntyneessä toimijuudessa. Uskonyhteisöstä irtautumisen jälkeen jehovantodistajuuteen kuuluneen kollektivismiin, pelon ja ylhäältäpäin ohjatun ajattelun sijaan haastateltujen elämää on ohjannut autonominen individualismi, jonka oleellisena osana on ollut omien mahdollisuuksien tunnistaminen ja hyödyntäminen sekä omien tavoitteiden asettaminen ja niihin pyrkiminen. Heidän arvovalintansa eivät enää pohjautu uskontoon tai uskonyhteisön määrittämiin arvoihin. Sen sijaan he ovat individualisaatioprosessissaan työstäneet ensin suhdetta omaan itseensä ja sen jälkeen kiinnittyneet ympäröivään valtakulttuuriin ja sen arvoihin (individualisaatiosta ks. Saastamoinen 2011, 61).

Haastatelluilla on individualistinen tarve paitsi asettaa itse omat tavoitteensa ja valita itse omat arvonsa, myös valita itse kuulumisensa eri ryhmiin ja tunnistaa itsessään monta eri identiteettiä

esimerkiksi koulutuksen tai poliittisen suuntautumisen kautta (identiteettien muodostumisesta ja ihmisten luokittelusta ks. Sen 2009, 26–33). Individualisaatiossa kuluttamisen ja elämäntavan valinnat ovat merkityksellisiä oman identiteetin rakentamisessa (Kangaspunta ym. 2011, 256). Haastatellut ovatkin individualisaatioprosessissaan tehneet valintoja esimerkiksi ajan- ja rahankäytön sekä erilaisiin ryhmiin kuulumisen osalta, kuten parisuhdettaan, harrastuksiaan tai koulutustaan valitessaan. Myös Ronimus (2011) on todennut ihmisen joutuvan rakentamaan identiteettinsä uudelleen irtauduttuaan eksklusiivisesta uskonyhteisöstä, kuten Jehovan todistajista.

Vanhemman identiteetti on haastateltujen elämässä oleellinen ja he haluavat kantaa itse vastuun oman lapsensa kasvattamisesta ja siihen liittyvistä päätöksistä. Aineistossa korostuu hyvän vanhemmuuden olevan paitsi aktiivista tiedon hakemista ja käyttämistä, myös aitoa välittämistä lapsesta, aktiivista arkea lapsen kanssa sekä lapsen toimijuuden sallimista ja vahvistamista. Haastatellut haluavat omien päätöstensä perustuvan tutkittuun tietoon, ja tiedon jano sekä tutkitun tiedon hyväksi käyttäminen näyttävät arvostettuina, aktiivisen kansalaisen ja hyvän vanhemman ominaisuuksina. Vastakkain asetetaan uskonyhteisön antama tieto, joka määrittyy suppeaksi, värityneeksi sekä ei-tieteelliseksi, ja yhteiskunnassa saatavilla oleva tutkimustieto, joka määritetään luotettavaksi ja oikeaksi tiedoksi.

Aktiivisesta tiedon hankkimisesta ja lapsiperheille tarjolla olevien palveluiden käyttämisestä huolimatta haastatellut eivät juuri koe tarvinneensa apua vanhemmuuteen liittyen. Tiedonjano ja tutkittuun tietoon perehtyminen sekä kokemusten jakaminen esimerkiksi kumppanin, työtovereiden ja ystävien kanssa näyttävätkin hyvään vanhemmuuteen tai jopa ihmisyyteen itsestään selvästi kuuluvana, eikä varsinaisena apukeinona. Samoin vanhemmuuteen apua tarjoavien tahojen, kuten äitiys- ja lastenneuvolan, päiväkodin sekä opiskeluhuollon palveluiden käyttäminen määrittyy pikemminkin aktiivisen kansalaisen ja hyvän vanhemman luonnolliseksi toiminnaksi ja lapsiperheen elämään ilman muuta kuuluvaksi kuin varsinaiseksi avun tarvitsemiseksi tai hankkimiseksi.

Haastatellut perustelevat vanhemmuuteen liittyviä valintojaan halulla antaa lapselleen toisenlainen lapsuus kuin mitä heillä itsellään oli ja kumota ylisukupolviset negatiiviset kasvatusmenetelmät. He eivät syyllistä omia vanhempiaan, vaan näkevät näiden toimineen sinänsä hyvää tarkoittaen, uskonyhteisön sääntöjä noudattaen ja rajallisen tiedon varassa. Oman lapsen tiedonjonon ja uteliaisuuden sammuttamisen sijaan haastatelluilla on halu vastata lapsen kysymyksiin ja tarjota lapselle pääsy tiedon äärelle, opettaa avoimuutta tiedolle ja moninaisen tiedon hyödyntämistä. Lapselle halutaan sallia mahdollisuus monipuoliseen kasvuun ja itsensä kehittämiseen sekä erilaisten tunteiden ilmaisuun. Lapsen pelottelun ja rankaisemisen sijaan lapsen kanssa halutaan keskustella ja omat toimintatavat halutaan perustella lapselle. Myös aiemmassa tutkimuksessa on todettu negatiivis-

sävytteisten lapsuudenkokemusten vaikuttavan tietoiseen päätökseen kumota kasvatustieteen menetelmien jatkuvuus, vaikka omien vanhempien toimintatavoille olisikin löydettävissä perusteluita esimerkiksi köyhyydestä (Kemppainen 2001, 143).

Haastatellut haluavat tarjota lapselleen mahdollisuuden osallistua päätöksentekoon lasta itseään koskevilla asioilla, kuten harrastusten valinta, ulkonäköön liittyvät asiat ja oman rahan käyttö. Näin lapsi saa individualististen tavoitteiden ja niihin pyrkimisen kautta mahdollisuuden vahvistaa omaa identiteettiään ja itsetuntemustaan tekemällä kuluttamisen ja elämäntilanteen valintoja (ks. Kangaspunta ym. 2011, 256). Lasta myös kannustetaan kouluttautumaan. Haastatelluilta oli aikoinaan evätty pääsy peruskoulun jälkeiseen mielekkääksi kokemaansa koulutukseen ja he pitivät irtautumisensa jälkeistä kouluttautumistaan itsenäisyyden ja päätöksentekokyvyn osoituksena. Samankaltaisia tuloksia on saanut myös Timonen (2013, 243–245).

Haastatellut ovat kokeneet Jehovan todistajien yhteisön arvoineen ja toimintatapoineen naisia syrjiväksi ja naisen aseman niin kotona kuin seurakunnassakin miehelle alisteiseksi. Samankaltaisia tuloksia on saatu myös aiemmassa tutkimuksessa (Timonen 2013, 252–262). Jehovantodistajuuteen vaikuttaakin liittyvän voimakas määräysvallan käyttäminen. Johtoasemia pitää hallussaan pieni, maallikoista koostuva miesjoukko, joten ylhäältäpäin määritellään erityisesti lapsille ja naisille sallitun toimijuuden muodot. Tällöin lasten ja äitien päätösvalta niin perheessä kuin seurakunnassakin supistuu pieneksi. (Ks. Jehovan todistajat 2020c; Jehovan todistajat 2020f.) Jehovan todistajien yhteisössä kuuliaisuuden osoittaminen jumalalle merkitsee samalla kuuliaisuuden osoittamista yhteisön johtohahmoille, mikä osaltaan pienentää vanhempien päätösvaltaa lastensa kasvattamisen suhteen. Vanhemman kasvatusvastuuta vääristää myös Jehovan todistajien uskonnollinen oppijärjestelmä, jossa sekä vanhemman että lapsen omat tarpeet esimerkiksi ajankäytön, pukeutumisen ja yhteiskunnallisen osallistumisen suhteen mukautetaan yhteisön tarpeille alisteisiksi.

Hengellinen väkivalta on monitahoinen käsite, joka tässä tutkielmassa kietoutuu yhteen kollektivismiin, individualismiin, lapsuuden ja vanhemmuuden käsitteiden kanssa. Hengellisen väkivallan tekijä ei välttämättä määritä tekojaan väkivallaksi tai tunnista tekevänsä pahaa, vaan oikeuttaa tekonsa uskonoppien kautta määrittäen ne luonnollisiksi ja välttämättömiksi. Toisaalta väkivallan kohde ei välttämättä tapahtumahetkellä koe joutuneensa hengellisen väkivallan kohteeksi. Kokemuksellisuuteen vaikuttaa ihmisen paikka yhteisön hierarkiassa, hänen oma henkilöhistoriansa, sitoutumisensa yhteisöön sekä mahdollisuutensa sopeutua tilanteeseen. Lisäksi merkitystä on väkivallan tekijän ja sen kohteen keskinäisellä suhteella. Syntymästään asti Jehovan todistajiin kuuluneen, yhteisön oppeihin tiukasti sovelletun lapsen ei ole helppo tunnistaa olevansa vanhempiensa

harjoittaman hengellisen väkivallan uhri, etenkin kun väkivalta perustellaan kaiken muun yläpuolelle asettuvilla uskonopeilla.

Tämän tutkielman aineisto piirtää kuvan selviytyjistä, jotka kokemuksistaan huolimatta ja niiden vahvistamina katsovat pärjäävänsä hyvin sekä yhteiskunnan jäseninä että vanhempina. Ympyrän sulkeutuminen näkyy heidän kertomuksissaan konkreettisesti: ihminen, joka on kokenut lapsena hengellistä väkivaltaa, on nyt itse vanhempi lapselle, mutta ei ole enää väkivaltaa aiheuttaneen yhteisön vaikutuspiirissä eikä altista omaa lastaan hengelliselle väkivallalle. Hän on pitkän prosessin seurauksena ottanut oman toimijuutensa haltuun ja sallii toimijuuden myös lapselleen.

Koska tämän tutkimuksen otos oli varsin pieni, olisi jatkossa tarpeen tutkia lapsena koetun hengellisen väkivallan ja vanhemmuuden yhteyttä isompaa otosta käyttäen. Tässä tutkimuksessa leimallista on myös se, että kaikki haastatellut olivat saaneet lapsensa vasta jehovantodistajuudesta irtautumisensa jälkeen. Hyödyllistä olisikin saada tietoa vanhemmuuskokemuksista ja -käsityksistä sekä niiden muuttumisesta myös ihmisiltä, joilla on ollut lapsia jo Jehovan todistajiin kuulumisensa aikana. Tutkimuksen arvoinen olisi myös Jehovan todistajiin edelleen kuuluvien ja yhteisöstä irtautuneiden ihmisten vanhemmuuskäsitysten ja kasvatustyylien vertailu. Myös samaan sukuun kuuluvien eri sukupolvien vanhemmuuskäsitysten ja kasvatustyylien vertaaminen toisi arvokasta tietoa uskonnon merkityksestä vanhemmuudessa sekä hengellisen väkivallan vaikutuksista paitsi väkivallan harjoittajan myös sen kohteen vanhemmuuteen. Tutkimusta tarvittaisiin esimerkiksi Jehovan todistaja -isovanhemman ja jehovantodistajuudesta irtautuneen vanhemman arvojen ja vanhemmuuskokemusten vertailun osalta.

Lähteet

Painetut lähteet

Beck, Ulrich (1986) *Risikogesellschaft. Auf dem Weg in einer andere Moderne*. Frankfurt am Main: Suhrkamp.

Giddens, Anthony (1991) *Modernity and Self-Identity*. Oxford: Polity Press.

Hirsjärvi, Sirkka & Hurme, Helena (2010) *Tutkimushaastattelu. Teemahaastattelun teoria ja käytäntö*. Helsinki: Yliopistopaino.

Hurtig, Johanna (2013) *Taivaan taimet: uskonnollinen yhteisöllisyys ja väkivalta*. Tampere: Vastapaino.

Jokinen, Kimmo (2014) *Perhekäytäntöjen sosiologia*. Teoksessa Riitta Jallinoja & Helena Hurme & Kimmo Jokinen (toim.) *Perhetutkimuksen suuntauksia*. Helsinki: Gaudeamus, 167–191.

Kangaspunta, Seppo & Aro, Jari & Saastamoinen, Mikko (2011) *Epilogi: Yhteisyyden jatkumo*. Teoksessa Seppo Kangaspunta (toim.) *Yksilöllinen yhteisöllisyys. Avaimia yhteisöllisyyden muutoksen ymmärtämiseen*. Tampere: Tampere University Press, 245–266.

Kemppainen, Jaana (2001) *Kotikasvatus kolmessa sukupolvessa*. Jyväskylä: Jyväskylä University Printing House.

Kettunen, Paavo (2011) *Kätkeyty ja vaiettu. Suomalainen hengellinen häpeä*. Helsinki: Kirjapaja.

Kuula, Arja (2011) *Tutkimusetiikka. Aineistojen hankinta, käyttö ja säilytys*. Tampere: Vastapaino.

Lahti, Pirkko (1995) *Kokemuksia uskonnollisista yhteisöistä*. Teoksessa Harri Heino & Pirkko Lahti & Kristina Salonen (toim.) *Uskonnon kahdet kasvot. Mielenterveyden tuki vai taakka*. Helsinki: Suomen mielenterveysseura, 12–18.

Linjakumpu, Aini (2015) *Uskonnon varjot. Hengellinen väkivalta kristillisissä yhteisöissä*. Tampere: Vastapaino.

Linjakumpu, Aini (2016) *Väkivalta uskonnollisissa liikkeissä: teoreettisia lähtökohtia hengellisen väkivallan tutkimiseen*. *Politiikka* 58:3, 179–192.

Ronimus, Seija (2011) *Vartiossa maailmaa vastaan. Tutkimus Jehovan todistaja -yhteisöstä eronneiden kokemuksista*. Turku: Turun yliopisto.

Ruoho, Aila (2013) *Päästä meidät pelosta. Hengellinen väkivalta uskonnollisissa yhteisöissä*. Helsinki: Nemo.

Ruoho, Aila (2015) *Vartiotornin varjossa: toisenlainen totuus jehovantodistajuudesta*. Jyväskylä: Atena.

Ruusuvuori, Johanna (2010) *Litteroijan muistilista*. Teoksessa Johanna Ruusuvuori & Pirjo Nikander & Matti Hyvärinen (toim.) *Haastattelun analyysi*. Tampere: Vastapaino, 424–431.

Saastamoinen, Mikko (2011) Intensiivistä yksilöllistymistä ja sosiaalisuuden muuttuvat muodot. Teoksessa Seppo Kangaspunta (toim.) Yksilöllinen yhteisöllisyys. Avaimia yhteisöllisyyden muutoksen ymmärtämiseen. Tampere: Tampere University Press, 61–91.

Sen, Amartya (2009) Identiteetti ja väkivalta. Suomentanut Jussi Korhonen. Helsinki: Basam Books Oy. Englanninkielinen alkuteos Identity and Violence 2006.

Sinkkonen, Jari (2003) Vanhemmuuden vaikea pesti. Teoksessa Jari Sinkkonen (toim.) Pesästä lentoon. Kirja lapsen kehityksestä kasvattajalle. Helsinki: WSOY, 291–297.

Timonen, Jukka (2013) Todellisuudesta toiseen. Identiteetin rakentuminen uskonnollisista yhteisöistä irtautuneiden elämäkertomuksissa. Joensuu: Suomen kansantietouden tutkijain seura.

Tuomi, Jouni & Sarajarvi, Anneli (2018) Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Helsinki: Tammi.

Digitaaliset lähteet

Uskonnonvapauslaki (2020). <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2003/20030453> Viitattu 16.4.2020.

Grönholm, Pauliina (2011) Piispan mielestä hengellinen väkivalta on tuomittavaa. SRK:n pääsihteeri: Sielunhoidon pitäisi olla aina vapaaehtoista. <https://www.hs.fi/kotimaa/art-2000004818503.html> Viitattu 16.4.2020.

Jehovan todistajat (2020a) Jehovan todistajat – Sata vuotta Suomessa 1910-2010. <https://wol.jw.org/fi/wol/d/r16/lp-fi/1102010200> Viitattu 16.4.2020.

Jehovan todistajat (2020b) Miksi erottaminen on rakkaudellinen järjestely? <https://www.jw.org/fi/kirjasto/lehdet/w20150415/erottaminen-rakkaudellinen-j%C3%A4rjestely/> Viitattu 16.4.2020.

Jehovan todistajat (2020c) Mikä on Jehovan todistajien hallintoelin? <https://www.jw.org/fi/jehovan-todistajat/usein-kysyty%C3%A4/hallintoelin-avustajat/> Viitattu 26.2.2020.

Jehovan todistajat (2020d) Miten Jehovan todistajien seurakunnat on organisoitu? <https://www.jw.org/fi/jehovan-todistajat/usein-kysyty%C3%A4/seurakunnat-organisoitu/> Viitattu 16.4.2020.

Jehovan todistajat (2020e) Mitä Jehovan todistajat uskovat? <https://www.jw.org/fi/jehovan-todistajat/usein-kysyty%C3%A4/mit%C3%A4-jehovan-todistajat-uskovat/> Viitattu 16.4.2020.

Jehovan todistajat (2020f) Osallistuvatko Jehovan todistaja -naiset evankelioimistyöhön? <https://www.jw.org/fi/jehovan-todistajat/usein-kysyty%C3%A4/naiset-evankelista/> Viitattu 16.4.2020.

Lapsiasiavaltuutettu (2017) Lapsiasiavaltuutettu: Uskonnollisten yhdyskuntien toimintaa arvioitava. <http://lapsiasia.fi/tata-mielta/tiedotteet/2017-5/lapsiasiavaltuutettu-uskonnollisten-yhdyskuntien-toimintaa-arvioitava-2/> Viitattu 16.4.2020.

Patentti- ja rekisterihallitus (2020) Uskonnollisten yhdyskuntien rekisteri. https://www.prh.fi/fi/yhdistysrekisteri/uskonnolliset_yhdyskunnat_0.html Viitattu 16.4.2020.

Suomen evankelisluterilainen kirkko (2020) Hengellinen väkivalta. <https://evl.fi/sanasto/-/glossary/word/Hengellinen+v%C3%A4kivalta> Viitattu 16.4.2020.

Tilastokeskus (2016) Väestö uskonnollisen yhdiskunnan mukaan 2000–2015. http://www.stat.fi/til/vaerak/2015/01/vaerak_2015_01_2016-09-23_tau_006.fi.html Viitattu 16.4.2020.

Uskontojen uhrien tuki UUT ry (2020) Selvitystyöt. <https://www.uskontojenuhrientuki.fi/uskonyhteisoista/selvitystyot/> Viitattu 16.4.2020.

Liitteet

Liite 1. Haastattelurunko

1. Perustiedot:
 - ikä, perhetilanne (lasten iät)
 - oma ja mahdollisen puolison/lasten toisen vanhemman suhde uskuntoon/hengellisyyteen tällä hetkellä
2. Lapsuus:
 - lapsuudenperheen jäsenet
 - milloin perhe liittyi Jehovan todistajiin, kuuluiko koko perhe, kuuluiko muuta sukua
 - olivatko ystävät, perhetutut Jehovan todistajia
3. Lapsuuden aikaisia kokemuksia uskonnosta:
 - miten uskonto näkyi arjessa ja juhlassa
 - kuinka tärkeä osa elämää uskonto/yhteisö oli
 - mitä hyvää/huonoa uskonto toi
 - millainen ilmapiiri yhteisössä/kotona oli, miten yhteisön ulkopuolisiin suhtauduttiin
 - miten uskonto vaikutti vanhempiesi kasvatustyöhön
 - otitko kasteen; jos, missä iässä
4. Lapsuuden aikaisia kokemuksia hengellisestä väkivallasta:
 - minkälaista väkivaltaa: kuka/mitä/missä tilanteessa
 - henkinen, fyysinen, taloudellinen
 - oireilitko jotenkin
 - tunnekokemukset, vahvistiko yhteisö myönteisiä/kielteisiä tunteita
 - miten/milloin tajusit, että se mitä tapahtuu, on väärin
 - kenelle kerroit, miten vanhemmat suhtautuivat, saiko apua joltain taholta
5. Irtautuminen jehovantodistajuudesta:
 - milloin, missä iässä, miksi
 - mitä seuraamuksia irtautumisellasi oli/on ollut
 - onko muu lapsuudenperhe vielä Jehovan todistajia, oletko tekemisissä heidän kanssaan
 - rakkaudellinen järjestely: oletko tullut kartetuksi
 - ajatukset yhteisöstä nyt
6. Vanhemmuus:
 - mitä vaikutuksia lapsuudella Jehovan todistaja -perheessä on/on ollut vanhemmuuteesi (hyvät ja huonot)
 - onko lapsuutesi vaikuttanut vanhemmuuteen liittyviin valintoihisi
 - oliko omassa lapsuudessasi jotain, mitä olet halunnut siirtää omille lapsillesi
 - oliko omassa lapsuudessasi jotain, mitä et ole halunnut siirtää omille lapsillesi
 - miten suhtaudut omaan vanhemmuuteesi
 - mitä iloja ja haasteita vanhemmuus on tuonut
 - oletko hakenut/saanut apua mahdollisiin haasteisiin vanhemmuuteen liittyen (mistä/keneltä)
 - millainen kasvattaja olet
 - kuka on esikuvasi vanhempana, ketä kunnioitat, keneltä kysyt neuvoa, ketä kuuntelet, ketä et kuuntele
 - keskusteletko vanhemmuudesta vanhempiesi/sisarustesi kanssa, eroavatko käsityksenne

Liite 2. Otteet analyysitaulukoista

Taulukko 1. Ote vanhemmuuteen liittyvistä kommentteista analyyseineen.

Lainaus	Klusterointi eli ryhmittely	Luokat, alaluokat	Käsitteellistäminen
”Me (lasten kanssa) vietetään kyllä jouluja, syntymäpäiviä, pääsiäisiä ja muita, ku sehän on hirveen normaalia, että ihmiset voi vähän juhlistaa jotakin.”	yleisesti vietettyjä juhlia juhliataan juhliminen on normaalia lapsetkin saavat juhlia	Yläluokka: hyvä vanhemmuus Alaluokat: vanhemman itsenäinen päätöksenteko (vs. uskonnon sanelemat säännöt), ympäröiviin normeihin mukautuminen, juhlien viettäminen	vanhemman toimijuus, individualismi valtakulttuuriin kiinnittyminen, ryhmiin kuulumisen valitseminen, kuluttaminen
”Mä oon todennut, että oon mä ihan hyvä isä -- siitä, et mä oon huomannu miten mun lapset on osanneet hakea multa turvaa ja miten he uskaltaa mun seurassa olla niin omia itsejä ku ikinä, et he uskaltaa kiukutella ja olla surullisia ja vihasia ja sit toisaalta meillon ihan mielettömän ihania hetkiä et nauretaan ja tehdään asioita yhdessä ja tutkitaan asioita yhdessä, et mikäs toi nyt oli ja kaikkee sellasta. Et sillä mä oon sen mitannu, heidän hyvällä olollaan.”	totean olevani hyvä isä hyvä vanhempi antaa turvaa, antaa lapsen olla oma itsensä, sallii lapsen tunneilmaisut, tekee ja tutkii lapsen kanssa lapsen hyvä olo on hyvän vanhemmuuden mittari	Yläluokka: hyvä vanhemmuus Alaluokat: oma arvio hyvästä vanhemmuudesta, turvallisuus, lapsen hyväksyminen, lapsen kanssa tekeminen, lapsen etu	vanhemman toimijuus vanhemman lapselleen sallima toimijuus ja individualismi

Taulukko 2. Ote lapsuuteen liittyvistä kommentteista analyysineen.

Lainaus	Klusterointi eli ryhmittely	Luokat, alaluokat	Käsitteellistäminen
<p>”Ja sit se väkivalta, pelottelu, selkäsaunat, uhkaukset ja muut. Ei tulis mieleenkään lyödä lasta tai uhata omia lapsia, tai ketään lasta, et nyt, jos et oo hiljaa ni tulee joku Harmageddon tai tulee Saatana ja vie sut pois. Tai että et sitte pääse paratiisiin ja muu perhe pääsee. Kyl se oli tosi pelottavaa sillon ajatella yksin yöllä, että noni nyt ehkä tänä yönä tulee se Harmageddon ja muu perhe pääsee paratiisiin ja mä joudun sit yksin johonki ties mihin. Että kyllä mulla olis äitinä ihan kamala olo, jos mun lapset valvois öisin ja pelkäis ja mä oisin sen pelon niille aiheuttanu.”</p>	<p>pelottelu, selkäsaunat, Harmageddonilla, Saatanalla ja perheestä eroon joutumisella uhkaaminen</p> <p>lapsi pelkäsi yksin yöllä Harmageddonia ja perheestä eroon joutumista</p> <p>omalle lapselle ei haluta aiheuttaa pelkoa</p> <p>pelon aiheuttaminen lapselle tuntuisi pahalta</p>	<p>Yläluokka: henkinen hengellinen väkivalta Alaluokat: pelottelu, uhkailu</p> <p>Yläluokka: fyysinen hengellinen väkivalta Alaluokat: selkäsaunat</p> <p>Yläluokka: hyvä vanhemmuus Alaluokat: ei väkivaltaa</p>	<p>lapsuudessa hengellinen väkivalta sekä henkistä että fyysistä</p> <p>vanhemman toimijuus, individualismi: ylisukupolvisten negatiivisten kasvatusmallien kumoaminen, hyvään vanhemmuuteen ei kuulu lapsen pelottelu</p>
<p>”Meill oli tosi tiukat käytöstavat, lasten piti käyttäytyä tietyllä tavalla, et sehän on tavallaan hyvä juttu, mutku seki vedettiin niinku överiks, että kokouksessa piti istua hiirenhiljaa eikä sukat saanu olla makkaralla, ni en mä sitäkään sit. Kyl mä tietysti oon opettanu mun lapset käyttäytymään hyvin ja olemaan niinku kohteliaita ja ystävällisiä ja näin, mut sillai järkevässä määrin, ja -- aina lapsen ikä ja kehitystaso huomioiden, et eihän joltain kolmevuotiaalta voi odottaa et se on täysin hiljaa ja liikkumatta jonku monipäiväsen konventin ajan esimerkiks. Ku eihän niissä ollu mitään lapsille suunnattua ohjelmaa, ei niissä otettu lapsia huomioon mitenkään. Et pelkkiä vaatimuksia muttei mitään kivaa, ei mitään niin ku palkintoa tai mitään kivaa mitä odottaa.”</p>	<p>hyvät käytöstavat vedettiin liiallisuuksiin</p> <p>lapsen iänmukainen käytös kiellettiin</p> <p>uskonyhteisö määrittäi hyvän käytöksen rajat</p> <p>opetan lapsilleni tietysti käytöstavat</p> <p>huomioin lasteni iän ja kehitystason</p> <p>uskonyhteisö ei huomioinut lapsia</p> <p>uskonyhteisö asetti vaatimuksia, mutta ei tarjonnut palkintoja</p>	<p>Yläluokka: hyvä vanhemmuus Alaluokat: lapsen ikä- ja kehitystason huomiointi, vaatimusten lisäksi palkintoja, uskon-yhteisön arvoista luopuminen</p>	<p>vanhemman toimijuus, individualismi</p> <p>lapsen toimijuuden ja individualismin salliminen</p> <p>valtakulttuuriin kiinnittyminen: käytöstapojen opettaminen luonnollista</p>